

(3 Hours)

Marks 100

- NB: 1) Attempt any four questions from question no. 1 to 8.
 2) Attempt any one question from question no. 9 & 10.
 3) All questions carry equal marks (20 marks each).

1. a) Explain the meaning and scope of Social Research. (10)
 b) Discuss the interpretative perspectives in Social Research. (10)
2. Explain and examine the uses and limitations of survey approach. (20)
3. Elaborate the importance of case study method in social research. (20)
4. Discuss questionnaire and explain what rules are to be kept in mind while constructing a questionnaire. (20)
5. Discuss any two methods of probability sampling and two methods of non-probability sampling. (20)
6. a) Give the merits and demerits of median and mean (08)
 b) Calculate the Mean, Median and Mode for the following data (12)

Class	Frequency
0-10	10
10-20	11
20-30	18
30-40	26
40-50	22
50-60	08
60-70	05
	100

OR

6. Explain the following diagrams and graphs (20)
 a) Bar diagram b) Pie chart c) Histogram d) Frequency curve
7. a) What is Standard deviation? What are its merits and demerits? (08)
 b) Compute the Standard deviation for the following data (12)

Class	Frequency
0-10	02
10-20	04
20-30	18
30-40	22
40-50	20
50-60	16
60-70	9
70-80	9

N=100

8. Write short notes on **any two** :- (20)
- Experimental Research Design
 - Content Analysis
 - Action Research Design
 - Descriptive Design

For I.D.O.L Students only:

9. Write a note on the significance and the process of conducting interviews in social research. (20)
10. What is observation? Explain observation as a technique of social research pointing out its advantages and disadvantages. (20)

X-----X-----X

मराठी रूपांतर
(वेळ : ३ तास)

गुण : १००

सूचना :

१. प्रश्न क्रमांक १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
२. प्रश्न क्रमांक ९ ते १० पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा
३. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. प्रत्येकी २० गुण.

- प्र. १ अ. सामाजिक संशोधनाचा अर्थ आणि व्याप्ती स्पष्ट करा. १०
ब. सामाजिक संशोधनातील विवेचनात्मक दृष्टीकोनाची चर्चा करा. १०
- प्र. २ सर्वेक्षण दृष्टीकोनाचे उपयोग व मर्यादांचे परिक्षण करा. २०
- प्र. ३ सामाजिक संशोधनातील व्याप्ती अध्ययन पद्धतींचे महत्त्व तपशीलाने सांगा. २०
- प्र. ४ प्रश्नावली तंत्राची चर्चा करा आणि प्रश्नावलीची बांधणी करताना लक्षात घ्यावयाचे नियम कोणते आहेत स्पष्ट करा. २०
- प्र. ५ संभाव्यता आणि गैरसंभाव्यता नमुना निवडीच्या कोणत्याही दोन पद्धतींची चर्चा करा. २०
- प्र. ६ अ. मध्य आणि मध्यगाचे फायदे आणि तोटे सांगा. ८
ब. खालील सांख्यिकीच्या आधारे मध्य, मध्यगा आणि बहुलक काढा. १२

वर्ग	वारंवारिता
०-१०	१०
१०-२०	११
२०-३०	१८
३०-४०	२६
४०-५०	२२
५०-६०	०८
६०-७०	०५
	N = १००

किंवा

- प्र. ६ खालील आकृत्या आणि आलेख स्पष्ट करा. २०
अ. स्तंभालेख ब. पायआलेख क. हिस्टोग्राम ड. वारंवारता वक्र
- प्र. ७ अ. प्रमाण विचलन म्हणजे काय? त्याचे फायदे आणि तोटे कोणते आहेत. ८
ब. खालील सांख्यिकीय माहितीच्या आधारे प्रमाण विचलन काढा. १२

वर्ग	वारंवारिता
०-१०	०२
१०-२०	०४
२०-३०	१८
३०-४०	२२
४०-५०	२०
५०-६०	१६
६०-७०	०९
७०-८०	०९
	N=१००

प्र. ८ कोणत्याही दोहावर थोडक्यात टीप लिहा.

२०

- अ. प्रायोगिक संशोधन आराखडा
 ब. आशय विश्लेषण
 क. कृती संशोधन आराखडा
 ड. वर्णनात्मक आराखडा

केवल बहिरथः विद्यार्थ्यांसाठी

प्र. ९ सामाजिक संशोधनातील मुलाखतीचे महत्त्व आणि मुलाखत घेण्याची प्रक्रिया यावर सविस्तर टीप लिहा.

२०

प्र. १० निरिक्षण म्हणजे काय? त्याचे फायदे आणि तोटे अधोरेखित करत सामाजिक संशोधनाचे तंत्र म्हणून निरिक्षण तंत्रास स्पष्ट करा.

२०

[Time: 3 Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. Attempt any five questions.
2. All questions carry equal marks. (20 marks each.)

- 1) Write an essay on Burgess Contribution to urban sociology. (20)
- 2) Trace the development of urban studies in India. (20)
- 3) Elaborate in detail the case study of Mumbai in relation to the urban social structure. (20)
- 4) Examine suburbanization and satellite cities as a trend in urban growth. (20)
- 5) What do you mean by migration? Discuss how migration is responsible for the urban growth. (20)
- 6) Discuss the meaning and characteristics of slum, suggest various solutions to deal with the problems of slums. (20)
- 7) Describe the term dualistic labour system. Explain in your own words the nature of dualistic labour system in cities. (20)
- 8) Discuss the problems related to urban transport and the policies to deal with this crisis. (20)
- 9) Show how urban planning is necessary for proper growth of cities. Explain with reference to five year plan. (20)
- 10) Write short note on **any two**:- (20)
 - a) Wirth Theory
 - b) Urbanization in Colonial period
 - c) Global city
 - d) Water crisis

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

(मराठी रुपांतर)

- सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

- प्र.१ नागरी समाजशास्त्रासाठी बर्जेस चे योगदान यावर निबंध लिहा. (२०)
- प्र.२ भारतातील नागरी अध्ययनांच्या विकासाचा शोध घ्या. (२०)
- प्र.३ नागरी सामाजिक संरचना संबंधात मुंबईचे व्यष्टी अध्ययन सविस्तर स्पष्ट करा. (२०)
- प्र.४ नागरी वाढीची कल म्हणून उपनागरीकरण आणि सॅटेलाईट शहरांचे परीक्षण करा. (२०)
- प्र.५ स्थलांतर विषयी तुमचा अर्थ काय? नागरी वाढीसाठी स्थलांतर कसे जबाबदार आहे, यावर चर्चा करा. (२०)
- प्र.६ झोपडपट्टीचा अर्थ आणि वैशिष्ट्ये यांची चर्चा करा. झोपडपट्टीच्या समस्यांचे निराकरण करण्यासाठी विविध उपाय सुचवा. (२०)
- प्र.७ ड्युयालिस्टिक लेबर सिस्टिम ही संज्ञा स्पष्ट करा आणि शहरातील ड्युयालिस्टिक लेबर सिस्टिमचे स्वरूप तुमच्या शब्दात विशद करा. (२०)
- प्र.८ नागरी वाहतूक संबंधी समस्या आणि या अरिष्टाच्या निराकरणासाठीची धोरणे यावर चर्चा करा. (२०)
- प्र.९ शहरांच्या योग्य वाढीसाठी नागरी नियोजन कसे आवश्यक आहे हे पंचवार्षिक नियोजनाचा संदर्भ घेऊन स्पष्ट करा. (२०)
- प्र.१० कोणत्याही दोहोंवर थोडक्यात टीप लिहा. (२०)
- अ) वर्थचा सिद्धांत
ब) वसाहतिक कालखंडातील नागरीकरण
क) जागतिक शहरे
ड) पाण्याचे अरिष्ट

Time: 3 hours

Marks: 100

NB: 1. Attempt any five questions.
2. All questions carry equal marks

1. Define human resource development. Discuss the need, functions and scope of HRD. 20
2. Explain the qualities of a human resource development manager and discuss his/her responsibilities. 20
3. Describe how Hawthorne studies contributed to growth and understanding of Human relations approach. 20
4. Discuss in detail various types of organizational structure and their relevance in organization. 20
5. What is a team? Discuss the significance of different types of teams in an organization. 20
6. Explain the concept of organization culture. Discuss the importance of different dimensions of organization culture. 20
7. Why do we need human resource planning? Examine the techniques of demand and supply forecasting. 20
8. Bring out the importance of training and learning in the context of organizational development. 20
9. Discuss the significance and basic features of Total Quality management in Global organizations. 20
10. Write Short notes of **any two**: 20
 - a. Skills of an effective leader.
 - b. Resistance to change in an organization.
 - c. Role of education in HRD.
 - d. Employee's Health.

वेळ: ३ तास

गुण: १००

सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. मानव संसाधन विकास व्याख्या द्या. मानव संसाधन विकासाची गरज, कार्ये आणि व्याप्ती यावर चर्चा करा. २०
२. मानव संसाधन विकास व्यवस्थापकाचे गुण स्पष्ट करून त्याच्या जबाबदाऱ्याविषयी चर्चा करा. २०
३. मानवी संबंधांच्या दृष्टिकोनाची वृद्धी आणि आकलनात हॅथॉर्नच्या अभ्यासाने कशी मदत झाली याचे वर्णन करा. २०
४. विविध प्रकारच्या संघटनात्मक रचना आणि संघटनेत त्यांची प्रासंगिकता याबद्दल सविस्तर चर्चा करा. २०
५. एक संघ म्हणजे काय? संघटनेमध्ये विविध प्रकारच्या संघांच्या महत्त्वावर चर्चा करा. २०
६. संघटना संस्कृतीची संकल्पना समजावून सांगा. संघटना संस्कृतीच्या वेगवेगळ्या आयामांचे महत्त्व सांगा. २०
७. आपल्याला मानव संसाधन नियोजनाची आवश्यकता का आहे? मागणी आणि पुरवठा अंदाजाची तंत्रे तपासून पहा. २०
८. संघटनात्मक विकासाच्या संदर्भात प्रशिक्षण आणि अध्ययनाचे महत्त्व यावर तपशील द्या. २०
९. जागतिक संघटनांमध्ये "एकूण गुणवत्ता व्यवस्थापनाचे" महत्त्व आणि मूलभूत वैशिष्ट्यांविषयी चर्चा करा २०
१०. कोणत्याही दोनवर संक्षिप्त टीप लिहा: २०

अ. प्रभावी नेत्याची कौशल्ये.

ब. संघटनेतील परिवर्तनास प्रतिरोध.

क. मानव संसाधन विकासातील शिक्षणाची भूमिका.

ड. कर्मचाऱ्यांचे आरोग्य.

[Time: 3 Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:**
1. Attempt **any Four** questions from Q.No.1 to Q.No.8
 2. Attempt **any one** question from Q.No.9 to Q.No.10.
 3. In all attempt **any five** questions
 4. All questions carry equal marks (**20 marks each**)

- Q.1** Highlight on the feminist analysis of the following concepts: **20**
a) Masculinity and Feminity
b) Sex and Gender
- Q.2** Describe the Liberal and Socialist perspectives on feminism. **20**
- Q.3** Explain how the women's issues were addressed by the social reformers and Indian nationalists in the colonial period? **20**
- Q.4** Discuss the different forms of violence against women in public spaces. **20**
- Q.5** What is meant by gendered definition of work? Discuss the gender nature of work in the formal and informal sectors. **20**
- Q.6** Critically examine the Hindu family laws related to women in India. **20**
- Q.7** Examine the feminist critique of laws on rape and domestic violence. **20**
- Q.8** Write short notes on any **two** of the following: **20**
a) Patriarchy
b) Wage differentials
c) Witchcraft
d) PNDA Act.
- Q.9** Briefly discuss the Radical and Post-modern perspectives on feminism **20**
- Q.10** Highlight on the debates related to Women's Reservation Bill in the Loksabha. **20**

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

- सूचना: १. प्रश्न क्रमांक १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
२. प्रश्न क्रमांक ९ ते १० पैकी कोणतेही एक प्रश्न सोडवा.
३. एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
४. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)
५. मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनीही इंग्रजी प्रश्नपत्रिका अवश्य पहावी.

१. पुढील संकल्पनांचे स्त्रीवादी दृष्टीकोनातून विवेचन करा. (२०)
अ) स्त्रीत्व आणि पुरुषत्व
ब) लिंग आणि लिंगभेद
२. उदारमतवादी व समाजवादी स्त्रीवादाचे स्त्रीवादी दृष्टीकोनातून विषद करा. (२०)
३. ब्रिटिशकालीन भारतीय समाज सुधारणा चळवळी आणि राष्ट्रीय चळवळीचे स्पष्टीकरण करा. (२०)
४. सार्वजनिक ठिकाणी स्त्रियांना विविध हिंसाचाराला सामोरे जावे लागत आहे. त्याची चर्चा करा. (२०)
५. कामाच्या लिंगभावात्मक व्याख्या सांगून अर्थव्यवस्थेतील औपचारिक आणि अनौपचारिक क्षेत्रातील कामाचे लिंगभावात्मक स्वरूप चर्चा करा. (२०)
६. हिंदू वैयक्तिक कायद्याचे स्त्रीवादी भूमिकेतून टीकात्मक परिक्षण करा. (२०)
७. बलात्कारा संबंधी कायदा व त्याची अंमलबजावणी यंत्रणा यांचे स्त्रीवादी दृष्टीकोनातून परिक्षण करा. (२०)
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा. (२०)
अ) पुरुषसत्ताक
ब) वेतनातील ताफावत
क) चेटकीण
ड) गर्भधारणपूर्व व प्रसूतीपूर्व निदान कायदा (PNDDT)
९. जहालवादी व उत्तर आधुनिकतावादी स्त्रीवादाचे दृष्टीकोनाची चर्चा करा. (२०)
१०. लोकसभेतील स्त्रियांच्या आरक्षण विधयेक संदर्भातील विवादात्मक विशद करा. (२०)

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B.:
1. Attempt any **FIVE** questions.
 2. **Figures** to the **right** indicate **full marks**.

- Q.1 With reference to Sociology of Work, explain the following concepts. (20)
a) Work behaviour
b) Work environment
- Q.2 Explain in detail the preconditions and consequences of industrialisation. (20)
- Q.3 What is Motivation? Discuss the following theories of Motivation : (20)
a) Theory "X" and Theory "Y"
b) Maslow's Hierarchy of Need Theory
- Q.4 Discuss in detail the significance of Human relations in Management. (20)
- Q.5 Explain the characteristics and problems of Informal Sector. (20)
- Q.6 Discuss in detail the issues of "Farmers' Suicide" in India. (20)
- Q.7 a) Explain the concept and features of industrial relations. (20)
b) Briefly explain the machineries for the settlement of Industrial Disputes.
- Q.8 Explain the characteristics and importance of Human Resource Management. (20)
- Q.9 What is Globalization? Explain the impacts of globalization in detail. (20)
- Q.10 Write short notes on **any two** of the following:- (20)
a) Modern trends in nature of work and economy.
b) Difference between Blue collar workers and White collar workers.
c) Problems and solutions of Child labour.
d) Voluntary Retirement Schemes (VRS).

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)
३. मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनीही इंग्रजी प्रश्नपत्रिका अवश्य पहावी.

- प्र.१ श्रमाच्या समाजशास्त्राच्या संदर्भातील पुढील संकल्पना स्पष्ट करा. (२०)
अ) कामाच्या ठिकाणचे वर्तन
ब) कामाच्या ठिकाणचे वातावरण
- प्र.२ औद्योगिकीकरणाच्या प्रक्रियेच्या पूर्वस्थितीचे व परिणामांचे सविस्तर स्पष्टीकरण करा. (२०)
- प्र.३ प्रेरणा म्हणजे काय? प्रेरणेच्या खालील सिद्धांताची चर्चा करा. (२०)
अ) 'X' सिद्धांत आणि 'Y' सिद्धांत
ब) मॉस्लिओचा गरजपूर्तीचा सिद्धांत
- प्र.४ व्यवस्थापनातील मानवी संबंधाचे महत्त्वाची सविस्तर चर्चा करा. (२०)
- प्र.५ अनौपचारिक क्षेत्राची वैशिष्ट्ये आणि समस्या स्पष्ट करा. (२०)
- प्र.६ भारतातील शेतकरी आत्महत्या संबंधी समस्यांवर सविस्तर चर्चा करा. (२०)
- प्र.७ अ) औद्योगिक संबंधाची संकल्पना आणि वैशिष्ट्यांना स्पष्ट करा. (२०)
ब) औद्योगिक संघर्ष मिटविण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या यंत्रणांना स्पष्ट करा.
- प्र.८ मानवी संसाधन व्यवस्थापनाची वैशिष्ट्ये व महत्त्व स्पष्ट करा. (२०)
- प्र.९ जागतिकीकरण म्हणजे काय? जागतिकीकरणाच्या परिणामांना स्पष्ट करा. (२०)
- प्र.१० खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा. (२०)
अ) आधुनिक काळातील श्रम आणि अर्थव्यवस्था स्वरूप
ब) ब्लू कॉलर कामगार आणि व्हाईट कॉलर कामगार यांच्यातील फरक
क) बालमजुरीच्या समस्या आणि उपाय
ड) स्वेच्छा सेवा निवृत्ती (VRS)

Please check whether you have the right question paper.

- N.B.:** 1) Attempt any five questions.
2) Figures to right indicates full marks.

- Q1.** (a) Critically evaluate the theory of positivism developed by Comte. (10)
(b) Discuss the ideas of St. Simon. (10)
- Q2.** (a) Explain dialectical and historical materialism. (10)
(b) Theory of class conflict. (10)
- Q3.** (a) Durkheim's theory of social facts. (10)
(b) Theory of suicide. (10)
- Q4.** (a) Max Weber's methodology and Verstehen Approach. (10)
(b) Sociology of religion in India & China. (10)
- Q5.** (a) Elaborate on middle range theories of Robert Merton. (10)
(b) Explain Parson's theory of Social Action (10)
- Q6.** (a) What is ethnomethodology? Explain with the help of suitable examples. (10)
(b) Critically evaluate the contribution of Alfred Shutz. (10)
- Q7.** (a) Discuss in Detail critical theory and its tenets. (10)
(b) Hebermas critique of science and rationality. (10)
- Q8.** (a) Elaborate on Antony Giddens theory of structuration. (10)
(b) Re-conceptualizing institution. (10)
- Q9.** (a) Define post modernism. Discuss its meaning. (10)
(b) Critically examine Foucault's Theory of Discourse. (10)
- Q10.** Write short notes on (any two) (20)
a) Organismic model of Spencer.
b) Theory of alienation.
c) Division of Labour.
d) Idea Types.

(P.T.O)

सुचना: १)कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा .

२)उजवीकडील अंक गुण दर्शवतात.

३) मराठी माध्यमाच्या विद्यार्थ्यांनी इंग्रजी प्रश्न पत्रिका पाहावी.

- प्र.१ अ) ऑगस्ट कॉम्ट यांनी मांडलेल्या प्रत्येक्षवादी (विज्ञानवाद) सिद्धांताचे टीकात्मक मूल्यमापण करा. १०
 ब) सेंट सीमांचे विचाराची चर्चा करा. १०
- प्र.२ अ) द्वंद्वात्मक आणि ऐतिहासिक भौतिकवाद स्पष्ट करा. १०
 ब) वर्ग संघर्षाचा सिद्धांत. १०
- प्र.३. अ) डुरखिमच्या सामाजिक तथ्य सिद्धांत. १०
 ब) डुरखिमच्या आत्महत्या सिद्धांत १०
- प्र.४ अ) मॅक्स वेबेरचा पद्धतीशास्त्र आणि चल संबंधी दृष्टीकोन . १०
 ब) वेबेरचा भारत आणि चीन संदर्भातील धर्माचे समाजशास्त्र. १०
- प्र.५ अ) मर्टनच्या मध्यम स्तरीय (सिमा) सिद्धांत रेखाटा. १०
 ब) पर्सन्सचा सामाजिक क्रिया सिद्धांत स्पष्ट करा. १०
- प्र.६. अ) लोकोत्तर पद्धतीशास्त्र व मानवीयशास्त्र म्हणजे काय? या संज्ञा योग्य उदाहरणासह स्पष्ट करा. १०
 ब) अल्फ्रेड सुत्झ यांच्या योगदानाचे टीकात्मक मूल्यमापन करा. १०
- प्र.७ अ) मुल्यामापनात्मक सिद्धांत आणि त्यांचे तत्त्वे सविस्तर चर्चा करा. १०
 ब) हेबर मासचा चिकित्सा व तार्किक १०
- प्र.८ अ) गिडींग्ज यांच्या रचनात्मक सिद्धांताला रेखाटा. १०
 ब) अंथोनी गिडींग्ज यांचे संस्थात्मक पुर्नसंकल्पनी करण्याचे विचार. १०
- प्र.९ अ) आधुनिकोत्तवादाची व्याख्या द्या.त्यांचा अर्थाबद्दल चर्चा करा. १०
 ब) फुको यांच्या संभाषणात्मक अटीच्या सिद्धांताचे टीकात्मक परीक्षण करा. १०

(P.T.O)

प्र.१०

थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

२०

- अ) स्पेंसरचे सेंद्रिय प्रारूप.
 - ब) परात्माता (अलगीकरण) सिद्धांत
 - क) डुरखिमचा श्रमाविभाजन सिद्धांत.
 - ड) आदर्श प्रारूप.
-

[Time: 3 Hours]

[Marks : 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. Attempt any **four** questions from Q. No.1 to Q. No.8
 2. Attempt any **one** question from Q. No.9 to Q. No.10.
 3. In all attempt any **five** questions.
 4. **All** questions carry **equal** marks. (20 marks each)

1. Explain the feminist debate in the development of the following concepts . **20**
 - a) Patriarchy
 - b) Public Private Dichotomy
2. Examine the basic tenets of Socialist and Post- modern feminism. **20**
3. Discuss about the evolution of women's movement in the Post-Independence period. **20**
4. Explain the different forms of domestic violence faced by women in India. **20**
5. 'Sexual harassment of women at workplace is on rise.' Discuss. **20**
6. Write a detailed note on women's Reservation in Panchayat. **20**
7. Critically examine the Sameness Versus Difference debate. **20**
8. Write short notes on any **two** of the following : **20**
 - a) Sex and Gender
 - b) Women and communal conflicts
 - c) Wage differentials
 - d) Laws on property rights.
9. Discuss briefly about the Liberal and Radical views on feminism. **20**
10. Explain the Hindu personal laws from a gender perspective. **20**

मराठी रूपांतर

वेळ: ३ तास

गुण : १००

Please check whether you have got the right question paper.

सूचना:

१. प्रश्न क्रमांक १ ते ८ पैकी कोणतेही चार प्रश्न सोडवा.
२. प्रश्न क्रमांक ९ ते १० पैकी कोणताही एक प्रश्न सोडवा.
३. एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
४. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत (प्रत्येकी २० गुण)
५. मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनी इंग्रजी प्रश्नपत्रिका ग्राह्य धरावी.

१. खालील संकल्पनांच्या विकासाच्या संबंधी स्त्रीवादी दृष्टिकोनातून विवादाच्या मुद्यांवर प्रकाश टाका. २०
अ) पुरुषसत्ताक
ब) सार्वजनिक - खाजगी विभाजन
२. समाजवादी व आधुनिकोत्तरवादी स्त्रीवादाच्या प्रमुख घटकांचे परिक्षण करा. २०
३. स्वातंत्र्योत्तरकालीन स्त्री चळवळीच्या उदयाचे मुल्यमापनात्मक चर्चा करा. २०
४. सार्वजनिक ठिकाणी स्त्रियांना कोणकोणत्या विविध प्रकारांच्या हिंसाचारांना सामोरे जावे लागते याचे स्पष्टीकरण द्या. २०
५. कामाच्या ठिकाणी स्त्रियांच्या विरुद्ध होणाऱ्या लैंगिक हिंसाचारा संबंधी चर्चा करा. २०
६. लोकसभेत स्त्रियांच्या आरक्षण विधेयका संबंधीच्या विविध वादांच्या मुद्द्यांवर सविस्तर टिप लिहा. २०
७. समानता विरुद्ध भेदांचे टिकात्मक परिक्षण करा. २०
८. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा २०
अ) लिंग व लिंगभाव
ब) जमातवादी संघर्ष आणि स्त्री
क) वेतनातील तफावत
ड) संपत्ती हक्काचे कायदे
९. उदारमतवादी व जहालमतवादी स्त्रीवादाची थोडक्यात चर्चा करा. २०
१०. लिंगभावात्मक दृष्टिकोनातून हिंदू वैयक्तिक कायदा स्पष्ट करा. २०

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B.: 1. Attempt any **FIVE** questions.
2. **Figures** to the **right** indicate **full marks**.

- Q.1 With reference to sociology of work, explain the following concepts: (20)
a) Work behaviour
b) Attributes, behaviour and skills of an entrepreneur
- Q.2 a) Examine the term “pluralistic industrialism”. (20)
b) Write a brief critique of industrialism.
- Q.3 Define Motivation. Critically analyze the following theories of motivation:: (20)
a) Maslow's theory of self-actualization
b) Herzberg's two factor theory
- Q.4 Discuss the significance of Human Relations approach in management highlighting its features. (20)
- Q.5 With reference to the informal sector, explain the following: (20)
a) Nature and characteristics of informal sector
b) Problems of informal sector
- Q.6 Comment on the present conditions of agricultural labourers in the context of rural indebtedness and farmer's suicide. (20)
- Q.7 a) Define Industrial relations and explain its characteristics. (20)
b) Briefly discuss the machineries for the settlement of industrial dispute.
- Q.8 What is human Resource Management? Enumerate the characteristics and significance of Human Resource Management. (20)
- Q.9 Examine the impact of globalization on India in the context of KPO's and BPO's. (20)
- Q.10 Write short notes on **any two** of the following:- (20)
a) Theory 'X' and Theory 'Y'
b) Small scale and cottage industries
c) Problems and Solutions of Child Labour
d) Exit Policy

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

Please check whether you have got the right question paper.

- सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)
३. मराठीतून उत्तरे लिहिणाऱ्या विद्यार्थ्यांनीही इंग्रजी प्रश्नपत्रिका अवश्य पहावी.

- प्र.१ श्रमाच्या समाजशास्त्राच्या संदर्भातील पुढील संकल्पना स्पष्ट करा. (२०)
अ) कामाच्या ठिकाणचे वर्तन
ब) उद्योजकाचे गुण, वर्तन आणि कौशल्य
- प्र.२ अ) बहु औद्योगिकतावाद स्पष्ट करा. (२०)
ब) औद्योगिकतावाद टिकात्मक माहिती लिहा.
- प्र.३ प्रेरणेची व्याख्या द्या. प्रेरणेच्या खालील सिद्धांताचे टिकात्मक विश्लेषण करा. (२०)
अ) मॉस्लिओचा 'स्व' गरजपूर्ती सिद्धांत
ब) हर्जरबर्गचा द्विघटकीय सिद्धांत
- प्र.४ व्यवस्थापनातील मानवी संबंधांच्या दृष्टीकोणाच्या महत्त्वाची चर्चा करून त्याची वैशिष्ट्ये अधोरेखित करा. (२०)
- प्र.५ अनौपचारिक क्षेत्रा संदर्भातील पुढील बाबी स्पष्ट करून लिहा. (२०)
अ) अनौपचारिक क्षेत्राचे स्वरूप आणि वैशिष्ट्ये
ब) अनौपचारिक क्षेत्राच्या समस्या
- प्र.६ ग्रामीण कर्जबाजारीपणा आणि शेतकरी आत्महत्या या संदर्भातून आजच्या शेतमजुराच्या स्थिती बद्दल भाष्य करा. (२०)
- प्र.७ अ) औद्योगिक संबंधाची व्याख्या सांगून त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. (२०)
ब) औद्योगिक संघर्ष मिटविण्यासाठी वापरण्यात येणाऱ्या यंत्रणांची चर्चा करा.
- प्र.८ मानवी संसाधन व्यवस्थापन म्हणजे काय? मानवी संसाधन व्यवस्थापनाच्या वैशिष्ट्ये व महत्त्व मुल्यमापन करा. (२०)
- प्र.९ केपीओ आणि बीपीओ च्या संदर्भातून जागतिकीकरणाचा भारतावर होणाऱ्या परिणामाचे परिक्षण करा. (२०)
- प्र.१० खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा. (२०)
अ) 'X' सिद्धांत आणि 'Y' सिद्धांत
ब) लघु आणि कुटीर उद्योग
क) बालमजुरीच्या समस्या आणि उपाय
ड) कामगार कपाती

Please check whether you have the right question paper.

- N.B.:** 1) Attempt any five questions.
2) Figures to right indicates full marks.

- Q1.** (a) Elaborate on contribution of August Comte. (10)
(b) Briefly discuss the ideas of St. Simon. (10)
- Q.2** Examine in detail. (10)
(a) Marx's Theory of Class Struggle. (10)
(b) Theory of Alienation.
- Q3.** (a) Critically examine the significance of Durkheim's Theory of suicide in contemporary society. (10)
(b) Division of Labour. (10)
- Q4.** (a) Examine Weber's contribution to social Action, Power and Authority. (10)
(b) Ideal Types. (10)
- Q5.** (a) Explain the Theory of Social Action as given by Parsons. (10)
(b) Examine the postulates of Functionalism by Robert K. Merton. (10)
- Q6.** (a) What is Phenomenology? Explain giving examples. (10)
(b) Discuss in detail the contribution of Alfred Shutz. (10)
- Q7.** (a) Elaborate on critique of Science and Rationality by Hebermas. (10)
(b) Examine the main tents of critical theory. (10)
- Q8.** (a) Examine in detail Glidden's Theory of Re- conceptualization. (10)
(b) Elaborate on Theory of Structuration. (10)
- Q9.** (a) What is Post Modernization? Discuss its meaning. (10)
(b) Explain Foucault's Theory of Discourse. (10)
- Q10.** Write short notes on (any two) (20)
a) Organismic model of Spencer.
b) Historical Materialism.
c) Theory of Religion.
d) Middle Range Theory.

(P.T.O)

(३ तास)

(एकूण गुण :१००)

सुचना: १)कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा .

२)उजवीकडील अंक गुण दर्शवतात.

३) मराठी माध्यमाच्या विद्यार्थ्यांनी इंग्रजी प्रश्न पत्रिका पाहावी.

- प्र.१ अ) अँगस्ट कॉम्ट यांचे योगदान रेखाटा. १०
ब) सेंट सिमानंच्या विचाराची चर्चा करा. १०
- प्र.२ सविस्तर स्पष्ट करा. १०
अ) मार्क्सचा वर्ग संघर्षाचा सिद्धांत. १०
ब) मार्क्सचा अलगीकरण (परात्मता) सिद्धांत.
- प्र.३. अ) डुरखिमच्या आत्महत्या सिद्धांताचे समकालीन समाजातील महत्त्वाचे टीकात्मक परीक्षण करा . १०
ब) डुरखिमचा श्रमविभाजन सिद्धांत. १०
- प्र.४ अ) वेबरच्या सामाजिक क्रिया, सत्ता आणि अधिकारा संबंधीच्या योगदानाची परीक्षण करा. १०
ब) वेबरचे आदर्श प्रारूप. १०
- प्र.५ अ) पार्सन्स यांनी मांडलेल्या सामाजिक क्रिया सिद्धांताला स्पष्ट करा. १०
ब) रॉबर्ट मर्टनच्या प्रकार्यवादी सिद्धांताचे परीक्षण करा. १०
- प्र.६. अ) प्रघटनाशास्त्र म्हणजे काय? योग्य उदाहरण देऊन स्पष्ट करा . १०
ब) अल्फ्रेड सुत्झ यांच्या योगदानाची सविस्तर चर्चा करा. १०
- प्र.७ अ) हेबरमासच्या चिकित्सा व तार्किकते संबंधीच्या विचाराला विशेद करा. १०
ब) मुल्यामापनात्मक सिद्धांताची मुख्य तत्त्वे परीक्षण करा. १०
- प्र.८ अ) गिडींगज यांच्या पुर्नसंकल्पनाच्या सिद्धांताचे परीक्षण करा. १०
ब) गिडींगज यांच्या रचनात्मक सिद्धांत रेखाटा. १०

(P.T.O)

- प्र.९ अ) उत्तर आधुनिकतावाद म्हणजे काय? यांच्या अर्थ संबंधी चर्चा करा.
ब) फुकोच्या संभाषणात्मक अटीच्या सिद्धांताला स्पष्ट करा.

१०
१०

प्र.१० थोडक्यात टिपा लिहा (कोणत्याही दोन) :

२०

- अ) स्पॅन्सरचे सेंद्रिय प्रारूप .
ब) मार्क्सचा ऐतिहासिक भौतिकवाद.
क) डुरखाईमचा धर्म सिद्धांत.
ड) मर्टनचा मध्यम स्तर सिद्धांत.

[(Time: 3 Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. Attempt Que.No.1 and any two questions from Que.No.2 to Que. No.6 and Que. No.7

OR

Attempt any four questions from Que. No.02 to Que. No. 06 and Que. No. 07.

2. In all attempt 5 questions.
3. Figures to the right indicate full marks

- Q. 1** Answer any two of the following (40)
- Discuss in detail biographical information for employee selection
 - Explain the performance appraisal methods for managers
 - Discuss the needs hierarchy theory and equity theory of motivation.
- Q. 2** Write any four short notes of the following. (20)
- Errors in rating
 - 360 degree feedback
 - Ways to improve performance appraisal
 - Behavioral observation
 - MBO
 - Objectives of performance appraisal
- Q. 3** Discuss various types of training methods (20)
- Q. 4** Discuss about Organizational change and Organizational development (20)
- Q. 5** Explain expectancy theory and goal setting theory of motivation (20)
- Q. 6** Describe the importance of product image, Trademarks, and appeal of advertisement. (20)
- Q. 7** Write any four short notes of the following (20)
- realistic job preview
 - Work overload and under load
 - massed v/s distributed practice
 - letters of recommendation
 - Social Loafing
 - Aims of consumer psychology

(वेळ: ३ तास)

[गुण:१००]

Please check whether you have got the right question paper.

सूचना: १. प्रश्न क्र. १ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. २ ते ६ पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. प्रश्न क्र. ७ अनिवार्य आहे.

किंवा

प्रश्न क्र. २ ते ६ पैकी कोणतेही ४ प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. ७ अनिवार्य आहे.

२. एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
३. उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र. १ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. (४०)
- अ) कामगार निवड प्रक्रियेतील जीवनवृत्तांत माहितीची सविस्तर चर्चा करा.
 - ब) व्यवस्थापकासाठीची कार्यप्रवर्तन मूल्यमापन पद्धती विशद करा.
 - क) प्रेरणे संदर्भातील गरजेचा वर्चस्वश्रेणी सिद्धांत व समानता/संतुलन सिद्धांताची चर्चा करा.
- प्र. २ खालीलपैकी कोणत्याही चार टिपा लिहा. (२०)
- अ) प्रमाणातील/मूल्यमापनातील प्रमाद
 - ब) ३६० अंश प्रत्यादन
 - क) कार्यप्रवर्तन मुल्यांकन सुधारण्याचे मार्ग/स्रोत
 - ड) वर्तनिक निराक्षण
 - इ) MBO
 - फ) कार्यप्रवर्तन मूल्यमापनाची वस्तुनिष्ठता
- प्र. ३ प्रशिक्षणाच्या विविध प्रकारच्या पद्धतींची चर्चा करा. (२०)
- प्र. ४ संघटनात्मक बदल आणि संघटनात्मक विकासाबद्दल चर्चा करा. (२०)
- प्र. ५ प्रेरणेचा अपेक्षा सिद्धांत आणि हेतू प्रस्थापना सिद्धांत विशद करा. (२०)
- प्र. ६ उत्पादनाची प्रतिमा, ट्रेडमार्क आणि जाहिरातीतील आवाहन सविस्तर स्पष्ट करा. (२०)
- प्र. ७ खालीलपैकी कोणत्याही चार टिपा लिहा. (२०)
- अ) वास्तविक कार्य अहवाल (RJP)
 - ब) अल्पकार्यभार व अतिकार्यभार
 - क) सामुहिक विरुद्ध वितरीत सराव/प्रकटिस
 - ड) शिफारस पत्र
 - इ) सोशल लोफिंग
 - फ) उपभोक्ता / ग्राहक मानसशास्त्राचे श्रेय

[3 Hours]

[Total Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

N.B: 1. Attempt questions from one of the following:

a) Attempt any two questions from Question. No. 1 & any three questions from Question. No. 2 to Question. No. 8.

b) Attempt any five questions from Question No. 2 to Question No. 8.

2. Figures to right indicate full marks

Q.1 A) Write a detailed note on Mental status Examination. (20)

B) Explain in detail Anti-social personality disorder. (20)

C) Explain different types of Sexual Dysfunctions. (20)

Q.2) Discuss briefly Acute Stress Disorder and Post Traumatic Stress Disorder. (20)

Q.3) Write a note on suicide. (20)

Q.4) Explain various symptoms and types of schizophrenia. (20)

Q.5) Explain Attention Deficit and Disruptive Behaviour Disorders. (20)

Q.6) Write a detailed note on Internet Addiction. (20)

Q.7) Discuss the Psychodynamic perspective to explain abnormal behaviour. (20)

Q.8) Explain various psychological factors affecting medical conditions. (20)

(३ तास)

(गुण: १००)

- सूचना: १. प्रश्न क्र. १ पैकी २ प्रश्न आणि उर्वरित प्रश्नांपैकी (प्रश्न क्र. २ ते ८) कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.
२. एकूण पाच प्रश्ना सोडवा. (प्रश्न क्र. २ ते ८ पैकी)
३. उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. अ) मानसिक दर्जा परिक्षणावर सविस्तर टिप्पण लिहा. २०
ब) समाजविघातक व्यक्तीमत्त्व विकृती सविस्तर विशद करा. २०
क) विविध प्रकारची लैंगिक अपकार्य विकृती स्पष्ट करा. २०
२. तिव्र तणाव विकृती आणि अभिघातोत्तर तणाव विकृती संक्षिप्त चर्चा करा. २०
३. 'आत्माहत्या' यावर टिप लिहा. २०
४. छिन्नमनस्कतेची विविध लक्षण व प्रकार विशद करा. २०
५. अवधान अक्षमता विकृती व विघातक वर्तन विकृती स्पष्ट करा. २०
६. इंटरनेट व्यसनाधिनतेवर सविस्तर टिप्पण करा. २०
७. असामान्य वर्तनासंबंधीचा मनोगतिशील दृष्टीकोन स्पष्ट करा. २०
८. वैद्यकीय अवस्थेवर परिणाम करणारे मानसिक घटक स्पष्ट करा. २०

(3 Hours)

(Total Marks :100)

Only for IDOL Students

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B.:**
- 1) Question no. 1 and 10 are compulsory.
 - 2) Attempt any two questions out of remaining from each section.
 - 3) Attempt six questions in all.
 - 4) Both sections should be written in same answer book.
 - 5) Use of simple calculator is permitted.
 - 6) Each step of calculation should be clearly written.
 - 7) Figures to the right indicate full marks.
 - 8) Graph paper will be provided.

Section I

1. Write a note on psychological testing and related concepts. Explain various tools of psychological assessment. **18**
2. (a) Define and explain the concept of reliability. **08**
 (b) Explain the concepts of true variance and error variance. **08**
3. Write a detailed note on construct validity. Explain validity, bias and fairness. **16**
4. Describe test analysis in detail. **16**
5. Define intelligence. Discuss on different theories of intelligence. **16**

Section II

6. (a) Explain different types of Scales. **03**
 (b) Arrange following data into a frequency distribution table. **10**

85	101	110	133	129	
155	95	153	103	109	
180	150	164	131	157	
113	185	183	121	127	
139	140	103	146	180	
129	173	123	115	102	
94	117	144	179	148	
109	119	106	102	144	N = 140

- (c) Draw a histogram for the above table. **03**

7. (a) Define Mean, Median and Mode. **03**
 (b) Calculate Mean, Median and Mode for the following data. **13**

CI	Frequency
95-99	4
90-94	6
85-89	11
80-84	12
75-79	15
70-74	10
65-69	8
60-64	3
55-59	1
	N = 70

8. (a) Define AD, QD, and SD. **03**
 (b) Calculate Quartile Deviation for the following distribution. **09**

CI	Frequency
87-89	3
84-86	4
81-83	5
88-80	6
75-77	7
72-74	9
69-71	8
66-68	7
63-65	6
60-62	2
	N = 57

- (c) Explain merits, limitations and uses of QD and SD. **04**
9. (a) Explain characteristics, importance and application of normal probability curve. **08**
 (b) Write brief note on standard scores. **08**
10. (a) Define correlation. Discuss various types of correlation. **04**
 (b) Calculate correlation for the following data by using Rank different method. **13**

X	Y
30	76
86	93
36	56
92	52
80	90
76	59
50	50
39	93
68	68
70	73

- (c) Interpret your answer. **01**

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना: १) प्रश्न क्र. १ आणि १० अनिवार्य आहेत.
 २) प्रत्येक विभागातून उर्वरित कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
 ३) एकूण सहा प्रश्न सोडवा.
 ४) दोन्ही विभागातील प्रश्नांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 ५) साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.
 ६) सांख्यिकी प्रक्रियेतील प्रत्येक पायरी/टप्पा स्पष्टपणे लिहा.
 ७) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 ८) आलेख कागद पुरविण्यात घेईल.

विभाग - १

१. मानसशास्त्रीय चाचणी आणि संबंधित संकल्पना यांवर टिप लिहून मानसशास्त्रीय मूल्यनिर्धारणातील विविध साधने (टूल्स) विशद करा. १८
२. (अ) विश्वसनियतेची व्याख्या आणि संकल्पना विशद करा. ०८
 (ब) सत्य प्रसरण आणि प्रसाद प्रसरण संकल्पना विशद करा. ०८
३. रचित वैधतेवर सविस्तर टिपण लिहून वैधता, पूर्वग्रह आणि प्रामाणिकपणा/वाजवीपणा स्पष्ट करा. १६
४. चाचणी विश्लेषण सविस्तर विशद करा. १६
५. बुद्धीची व्याख्या द्या. बुद्धीसंदर्भातील विविध सिद्धांतांची चर्चा करा. १६

विभाग - २

६. (अ) मापनाचे विविध प्रकार स्पष्ट करा. ०३
 (ब) खालील प्राप्तांकाद्वारे वारंवारिता विभाजन तक्ता तयार करा. १०

८५	१०१	११०	१३३	१२९	
१५५	९५	१५३	१०३	१०९	
१८०	१५०	१६४	१३१	१५७	
११३	१८५	१८३	१२१	१२७	
१३९	१४०	१०३	१४६	१८०	
१२९	१७३	१२३	११५	१०२	
९४	११७	१४४	१७९	१४८	
१०९	११९	१०६	१०२	१४४	N = १४०

- (ब) वरील वितरणाचा जोडस्तंभ आलेख काढा.

०३

७. (अ) मध्यमान, मध्यांक व बहुलकाची व्याख्या द्या. ०३

(ब) खालील वितरणाचा मध्यमान मध्यांक आणि बहुलक काढा. १३

प्राप्तांक	वारंवारिता
९५-९९	४
९०-९४	६
८५-८९	११
८०-८४	१२
७५-७९	१५
७०-७४	१०
६५-६९	८
६०-६४	३
५५-५९	१
	N = ७०

८. (अ) सरासरी विचलन, चतुर्थक विचलन आणि प्रमाण विचलन यांची व्याख्या द्या. ०३

(ब) खालील वितरणाचा चतुर्थक विचलन काढा. ०९

प्राप्तांक	वारंवारिता
८७-८९	३
८४-८६	४
८१-८३	५
८८-८०	६
७५-७७	७
७२-७४	९
६९-७१	८
६६-६८	७
६३-६५	६
६०-६२	२
	N = ५७

(क) चतुर्थक विचलन आणि प्रमाण विचलन यांचे फायदे, मर्यादा आणि उपयोग स्पष्ट करा. ०४

९. (अ) प्रसामान्य संभाव्यता वक्राची वैशिष्ट्ये, महत्त्व आणि उपयोग स्पष्ट करा. ०८

(ब) प्रमाणित प्राप्तांकावर संक्षिप्त टिप लिहा. ०८

१०. (अ) सहसंबंधाची व्याख्या देऊन सहसंबंधाच्या प्रकाराची चर्चा करा.
 (ब) खालील प्रासांक संचाद्वारे श्रेणी-अंतर पद्धतीने सहसंबंध काढा.

०४
१३

X	Y
३०	७६
८६	९३
३६	५६
९२	५२
८०	९०
७६	५९
५०	५०
३९	९३
६८	६८
७०	७३

- (क) आलेल्या उत्तराचा अर्थ स्पष्ट करा.

०१

([Time: 3 Hours])

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. Attempt Que.No.1 and any two questions from Que.No.2 to Que. No.6 and Que. No.7

OR

Attempt any four questions from Que. No.02 to Que. No. 06 and Que. No. 07.

2. In all attempt 5 questions.
3. Figures to the right indicate full marks

- Q. 1** Answer any two of the following (40)
- Explanatory note on assessment centers
 - Discuss judgmental performance appraisal methods
 - Discuss the needs hierarchy theory and goal setting theory of motivation.
- Q. 2** Write any four short notes of the following. (20)
- Ranking techniques
 - Post appraisal interview
 - Contrast & systematic bias
 - Behavioral observation
 - MBO
 - Objectives of performance appraisal
- Q. 3** Describe in detail about interview methods in Employee Selection. (20)
- Q. 4** Discuss characteristics of successful leaders. (20)
- Q. 5** Elaborate on the process of organizational change (20)
- Q. 6** Write an explanatory note on stressors in work environment (20)
- Q. 7** Write any four short notes of the following (20)
- Realistic job preview
 - Employee welfare programs to remove stress
 - Transfer of Training
 - Letters of recommendation
 - Social Loafing
 - Aims of consumer psychology

(वेळ: ३ तास)

[गुण:१००]

Please check whether you have got the right question paper.

सूचना: १. प्रश्न क्र. १ मधून कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. २ ते ६ पैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. प्रश्न क्र. ७ अनिवार्य आहे.

किंवा

प्रश्न क्र. २ ते ६ पैकी कोणतेही ४ प्रश्न सोडवा आणि प्रश्न क्र. ७ अनिवार्य आहे.

२. एकूण पाच प्रश्न सोडवा.
३. उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र. १ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा. (४०)**
- अ) मूल्यमापन केंद्रासंबंधी विस्तृत टिप लिहा.
 - ब) तर्कशुद्ध/जजमेंटल कार्यप्रवर्तन मूल्यमापन पद्धतीची चर्चा करा.
 - क) प्रेरणेचा गरजेचा वर्चस्वश्रेणी सिद्धांत व हेतू प्रस्तापना सिद्धांताची चर्चा करा.
- प्र. २ खालीलपैकी कोणत्याही चार टिपा लिहा. (२०)**
- अ) श्रेणी/रॅकिंग तंत्र
 - ब) मुल्यांकन पश्चात मुलाखत
 - क) विरुद्ध आणि पद्धतशीर पूर्वग्रह
 - ड) वर्तनिक निरीक्षण
 - इ) MBO
 - फ) कार्य प्रवर्तन मूल्यांकनाचे ध्येय
- प्र. ३ कामगार निवड प्रक्रियेतील मुलाखत पद्धत सविस्तर विशद करा. (२०)**
- प्र. ४ यशस्वी नेत्याची गुणवैशिष्ट्याबाबत चर्चा करा. (२०)**
- प्र. ५ संघटनात्मक बदल प्रक्रियेसंदर्भात सविस्तर स्पष्टीकरण द्या. (२०)**
- प्र. ६ कार्य परिस्थितीत ताणकारकासंबंधी सविस्तर टिप लिहा. (२०)**
- प्र. ७ खालीलपैकी कोणत्याही चार टिपा लिहा. (२०)**
- अ) वास्तविक कार्य अहवाल (RJP)
 - ब) कामगारांचा ताण कमी करण्यासंदर्भात स्वास्थ्य कार्यक्रम
 - क) प्रशिक्षणाचे स्थलांतर
 - ड) शिफारस पत्र
 - इ) सोशल लोफिंग
 - फ) उपभोक्ता / ग्राहक मानसशास्त्राचे श्रेय

[3 Hours]

[Total Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

N.B: 1. Attempt questions from one of the following:

a) Attempt any two questions from Question. No. 1 & any three questions from Question. No. 2 to Question. No. 8.

b) Attempt any five questions from Question No. 2 to Question No. 8.

2. Figures to right indicate full marks

Q.1 A) Explain the five axes of DSM-IV-TR. (20)

B) What are paraphilias? Explain different types of paraphilias. (20)

C) Explain in detail Cluster C Personality disorder. (20)

Q.2) Explain in detail the various Depressive disorders. (20)

Q.3) Explain in detail the biological theories and treatment of Schizophrenia. (20)

Q.4) What is Mental Retardation? Describe various theories and treatment of Mental Retardation. (20)

Q.5) Discuss how Behavioral and Cognitively based perspectives explain abnormal behaviour. (20)

Q.6) Explain Panic disorder and Obsessive-Compulsive disorder. (20)

Q.7) Describe conditions related to somatoform disorders. Explain theories and treatment of somatoform disorders. (20)

Q.8) Discuss the various Impulse Control disorders. (20)

(३ तास)

(गुण: १००)

- सूचना: १. प्रश्न क्र. १ पैकी २ प्रश्न आणि उर्वरित प्रश्नांपैकी (प्रश्न क्र. २ ते ८) कोणतेही तीन प्रश्न सोडवा.
२. एकूण पाच प्रश्ना सोडवा. (प्रश्न क्र. २ ते ८ पैकी)
३. उजवीकडील अंक प्रश्नांचे पूर्ण गुण दर्शवितात.

१. अ) DSM-IV-TR चे पाच अक्ष स्पष्ट करा. २०
ब) पॅराफिलीया म्हणजे काय? विविध प्रकारचे पॅराफिलिया स्पष्ट करा. २०
क) व्यक्तीमत्व विकृतीचे क्लष्टर विशद करा. २०
२. अवसाद विकृतीचे विविध प्रकार स्पष्ट करा. २०
३. छिन्नमनस्कतेची जैविक कारणे व उपचार स्पष्ट करा. २०
४. मानसिक मंदत्व म्हणजे काय? मानसिक मंदत्वाची सैध्दांतिक कारणे व उपचार विशद करा. २०
५. अवसामान्य वर्तनाच्या वर्तनिक व बोधनिक दृष्टीकोनाची चर्चा करा. २०
६. आतंकता विकृती व अनिवार्य विचार कृती विकृती विशद करा. २०
७. मनोकायिक विकृतीशी संबंधित अवस्था स्पष्ट करा. त्याची सैध्दांतिक कारणे व उपचार विशद करा. २०
८. उत्तेजना नियंत्रण विकृती ची विविध लक्षणात्मक प्रकारांची चर्चा करा. २०

(3 Hours)

[Total Marks : 100]

Please check whether you have got the right question paper.

Only for IDOL Students

- N.B.:**
1. Question no. 1 and 10 are compulsory
 2. Attempt any two questions out of remaining from each section
 3. Attempt six questions in all
 4. Both sections should be written in same answer book
 5. Use of simple calculator is permitted
 6. Each step of calculation should be clearly written
 7. figures to the right indicate full marks
 8. Graph paper will be provided

Section - I

1. Who are the parties involved in the process of assessment? Explain the various settings of psychological assessment. (18)
2. Explain the methods of estimating reliability in detail. (16)
3. a) Define validity with the example of Content Validity. (08)
 b) Describe construed validity. (08)
4. Write detailed note on test conceptualization. Explain test revision. (16)
5. What are the basic questions in personality assessment? Write detailed note on developing instrument to assess personality. (16)

Section – II

6. a) Explain different types of Scales. (03)
 b) Arrange following data into a frequency distribution table. (10)

37	86	68	94	98	99	80	83	36	30	
38	33	40	46	30	45	50	54	49	48	
87	76	78	79	80	89	96	94	90	70	
54	57	58	60	63	69	73	76	77	70	N=40

- c) Draw a histogram for the above table (03)
7. a) Define Mean, Median and Mode (03)
 b) Calculate Mean, Median and Mode for the following data (13)

C.I.	Frequency
95-99	4
90-94	6
85-89	11
80-84	12
75-79	15
70-74	10
65-69	8
60-64	3
55-59	1
	N=70

8. a) Define AD, QD and SD. (03)
 b) Calculate Quartile Deviation for the following distribution. (09)

C.I.	Frequency
50-54	3
45-49	7
40-44	10
35-39	15
30-34	20
25-29	12
20-24	9
15-19	6
10-14	3
	N=85

- c) Explain merits limitations and uses of Range, AD, QD and SD. (04)
9. a) What is skewness and kurtosis? (08)
 b) Write brief note on standard scores. (08)
10. a) Discuss simple and multiple regression in brief. (04)
 b) Calculate correlation for the following data by using Rank difference method. (13)

X	Y
50	150
55	145
42	169
75	136
89	121
62	149
34	172
53	151
55	141
90	163

- c) Interpret your answer (01)

(मराठी रूपांतर)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

- सूचना : १) सर्व प्रश्न अनिवार्य आहेत.
 २) प्रत्येक विभागातून उर्वरित कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
 ३) एकूण सहा प्रश्न सोडवा.
 ४) दोन्ही विभागातील प्रश्नांची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
 ५) साधे गणकयंत्र वापरण्यास परवानगी आहे.
 ६) सांख्यिकी प्रक्रियेतील प्रत्येक पायरी/टप्पा स्पष्टपणे लिहा.
 ७) उजवीकडील अंक प्रश्नाचे पूर्ण गुण दर्शवितात.
 ८) आलेख कागद पुरविण्यात येईल.

विभाग - १

१. मानसशास्त्रीय मूल्यनिर्धारणात कोणकोणते घटक/पार्टीज समाविष्ट असतात? मानसशास्त्रीय मूल्यनिर्धारणाच्या विभिन्न आयोजनांचे (settings) स्पष्टीकरण द्या. (१८)
२. विश्वसनियतेच्या विविध पद्धती सांगून पद्धतींची चर्चा करा. (१६)
३. अ) वैधतेची व्याख्या देवून आशय वैधता स्पष्ट करा. (०८)
 ब) रचित वैधतेचे स्पष्टीकरण द्या. (०८)
४. कसोटीचे संकल्पनीकरण यावर सविस्तर टिप लिहून कसोटीच्या पूनरावृत्तीचे वर्णन करा. (१६)
५. व्यक्तिमत्व मूल्यनिर्धारणातील मूलभूत प्रश्न कोणते? व्यक्तिमत्व मापनातील कसोटीचा/साधनेचा विकास करण्यासंदर्भात स्पष्टीकरण द्या. (१६)

विभाग - २

६. अ) मापनाचे विविध प्रकार स्पष्ट करा. (०३)
 ब) खालील प्रामांकाद्वारे वारंवारिता विभाजन तक्ता तयार करा. (१०)

३७	८६	६८	९४	९८	९९	८०	८३	३६	३०	
३८	३३	४०	४६	३०	४५	५०	५४	४९	४८	
८७	७६	७८	७९	८०	८९	९६	९४	९०	७०	
५४	५७	५८	६०	६३	६९	७३	७६	७७	७०	N=४०

- क) वरिल वितरणाचा जोडस्तभालेख काढा. (०३)

७. अ) मध्यमानाची वैशिष्ट्ये फायदे, मर्यादा स्पष्ट करा. (०३)
 ब) खालिल वितरणाचा मध्यमान मध्यांक व बहुलक काढा. (१३)

प्रामांक (CI.)	वारंवारिता (f)
९५-९९	४
९०-९४	६
८५-८९	११
८०-८४	१२
७५-७९	१५
७०-७४	१०
६५-६९	८
६०-६४	३
५५-५९	१
	N=७०

८. अ) चतुर्थक विचलन प्रमाण विचलन आणि सरासरी विचलनाची व्याख्या द्या. (०३)
 ब) खालिल वितरणाचे प्रमाण विचलन काढा. (०९)

प्राप्तांक (CI.)	वारंवारिता (f)
५०-५४	३
४५-४९	७
४०-४४	१०
३५-३९	१५
३०-३४	२०
२५-२९	१२
२०-२४	९
१५-१९	६
१०-१४	३
	N=८५

- क) सरासरी विचलन, चतुर्थक विचलन, प्रमाण विचलन आणि विस्तार/ कक्षा यांचे फायदे मर्यादा आणि उपयोग सांगा. (०४)
९. अ) स्क्यूनेस आणि कर्टोसिस म्हणजे काय? (०८)
 ब) प्रमाणीत प्राप्तांकावर संक्षिप्त टिप लिहा. (०८)
१०. अ) सामान्य व बहुविध सहसंबंधाची संक्षिप्त चर्चा करा. (०४)
 ब) खालील प्राप्तांक संचाचा श्रेणी-अंतर पद्धतीने सहसंबंध काढा. (१३)

क्ष	य
५०	१५०
५५	१४५
४२	१६९
७५	१३६
८९	१२१
६२	१४९
३४	१७२
५३	१५१
५५	१४१
९०	१६३

- क) आलेल्या उत्तराचा अर्थ स्पष्ट करा. (०९)

Q.P. Code :08463

[Time: 3 Hours]

[Marks:80/100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B: 1. Attempt any four/five questions
2. All questions carry equal marks

1. Examine the stages in Social Science Research.
2. Explain the meaning of hypothesis and discuss the steps involved in formulating a good hypothesis.
3. What is a Research Design? What are the components of a good Research Design?
4. Make a study of the advantages and disadvantage of the Interview Method.
5. How will a student of Modern and Contemporary Indian history collect and classify sources?
6. Assess the significance of Data Processing in social science research.
7. Write a detailed note on the various types of Research Reports.
8. Write notes on **(any two)**
 - a) Difference between research in Physical sciences & Social sciences.
 - b) Census.
 - c) Interpretation.
 - d) Components of a good Research Report.

Q.P. Code :08463

[वेळ: 3 तास]

[गुण:८०/१००]

- सुचना: 1. कोणतेही चार/पाच प्रश्न सोडवा.
2. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत?

१. समाजशास्त्रीय संशोधनातील टप्प्यांचे परिक्षण करा.
२. गृहीत कृत्याचा अर्थ स्पष्ट करा आणि आदर्श गृहीत कृत्य निर्मितीच्या टप्प्यांची चर्चा करा.
३. संशोधन आराखडा म्हणजे काय? आदर्श संशोधन आराखड्यातील घटक कोणते?
४. मुलाखत पद्धतीच्या गुण दोषांची माहिती द्या.
५. आधुनिक आणि समकालीन भारतीय इतिहासाचे अभ्यासक म्हणून संदर्भ साधनांचे संकलन व वर्गीकरण कसे कराल.
६. सामाजिक शास्त्राच्या संशोधनात तथ्य प्रक्रीयाकरणाचे महत्व सांगा.
७. संशोधन अहवालाच्या विविध प्रकारांवर सविस्तर टिप लिहा.
८. कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा:-
अ फरक स्पष्ट करा:- वैज्ञानिक संशोधन आणि सामाजिक संशोधन.
ब जनगणना
क अर्थशोधन
ड आदर्श अहवालातील घटक.

(3 Hours)

(Total Marks : 100)

Please check whether you have the right question paper.

N.B.: 1) Attempt **any five** questions.

2) **All** questions carry **equal marks. (20 marks each)**

1. Examine the Korean war and Cuban crisis as important events of Cold War.
2. Define the term Non-Alignment. Trace the growth of the Non-Alignment movement.
3. Describe the role played by U.S.A. in the Vietnam war.
4. State the causes and effects of Iran- Iraq conflict (1980-1988).
5. Analyze the rise of U.S.A. as a Uni-polar Power.
6. Comment on :
 - a) ASEAN
 - b) Open Market Economy in China
7. Outline the events that led to the end of Apartheid policy in South Africa.
8. Review the achievements and failures of U.N.O.
9. Make a study of various factors that led to the degradation of environment in the contemporary world.
10. Write Short Notes on **any two** of the following :
 - a) British decolonization of Central Africa.
 - b) Arab Israeli conflicts
 - c) Human Rights Movement
 - d) Problem of Poverty

TURN OVER

(मराठी रुपांतर)

(३ तास)

(एकूण गुण : १००)

- सूचना : १) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२) सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत. (प्रत्येकी २० गुण)

१. कोरियन युद्ध आणि क्युबा प्रश्न या शीतयुद्धातील दोन महत्त्वाच्या घटनांचे मूल्यांकन करा.
२. आलिप्ततावाद या संज्ञेचा अर्थ सांगा. आलिप्ततावादी चळवळीच्या वाटचालीचा मागोवा घ्या.
३. व्हिएतनाम युद्धातील अमेरिकेने बजावलेल्या भूमिकेचे वर्णन करा.
४. इ.स. १९८० ते १९८८ या कालखंडातील इराण - इराक संघर्षाची कारणे व परिणाम लिहा.
५. अमेरिकेच्या एकध्रुविय सत्ता म्हणून उदयाचे विश्लेषण करा.
६. भाष्य करा :
अ) आसियान (ASEAN)
ब) चीनमधील मुक्त बाजारपेठ व्यवस्था
७. दक्षिण आफ्रिकेतील वंशवर्णभेद धोरणाच्या अंताला कारणीभूत ठरलेल्या घटनांचा आढावा घ्या.
८. संयुक्त राष्ट्रसंघटनेच्या यश - अपयशाचे परिक्षण करा.
९. समकालीन जगात पर्यावरणाच्या विघटनाला जबाबदार ठरलेले विविध घटक अभ्यासा.
१०. टिपा लिहा (कोणत्याही चार) :
अ) मध्य आफ्रिकेतील ब्रिटीश निर्वसाहतवाद
ब) अरब - इस्रायल संघर्ष
क) मानवी हक्क चळवळ
ड) गरिबीची समस्या

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

Note: 1) Attempt any five Questions.

2) All Questions carry equal marks.

Q.1) Bring out the significance of Marathi sources for the study of the History of the Marathas.

Q.2) Describe the socio-economic conditions of Deccan on the eve of the 17th century.

Q.3) Examine the Chhatrapati Shivaji Maharaj's relations with special reference to European power.

Q.4) State the significance of the coronation of Chhatrapati Shivaji Maharaj.

Q.5) Comment on **any two** of the following:

- a) Chhatrapati Shivaji's Karnataka Expedition b) Chhatrapati Sambhaji
c) Ashtapradhan Mandal d) Bajirao First

Q.6) Write an essay on the civil war between Shahu and Tarabai.

Q.7) Evaluate the Importance of third battle of Panipat in 1761.

Q.8) Review the role of Mahadji Shinde and Malharrao Holkar in the History of Maratha.

Q.9) Discuss the judicial administration of the Marathas.

Q.10) Write short notes on **any two** of the following:

- a) Peshwa Madhavrao b) Barbhai Mandal
c) Downfall of the Maratha power d) Position of Women

(मराठी भाषांतर)

वेळ : ३ तास

एकूण गुण : १००

सूचना : १) सर्व प्रश्नांना समान गुण.

२) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

- १) मराठ्यांच्या इतिहास अभ्यासामध्ये मराठी साधनांचे महत्त्व विषद करा.
- २) १७ व्या शतकातील दख्खनच्या सामाजिक-आर्थिक स्थितीचे वर्णन करा.
- ३) युरोपियन सत्तांच्या विशेष संदर्भासह छ.शिवाजी महाराजांच्या युरोपीयन संबंधाचे परीक्षण करा.
- ४) छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या राज्याभिषेकाचे महत्त्व सांगा.
- ५) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा.
अ) छत्रपती शिवाजी महाराजाची कर्नाटक मोहीम
ब) छत्रपती संभाजी
क) अष्टप्रधान मंडळ
ड) पहिला बाजीराव
- ६) शाहू आणि ताराबाई यांच्यातील यादविवर निबंध लिहा.
- ७) तिसऱ्या पानिपत युद्धाचे महत्त्व आणि मूल्यमापन करा.
- ८) महादजी शिंदे आणि मल्हारराव होळकर यांचे मराठ्यांच्या इतिहासातील भूमिकेचे परीक्षण करा.
- ९) मराठ्यांच्या लष्करी प्रशासन व्यवस्थेवर चर्चा करा.
- १०) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टिपा लिहा.
अ) पेशवा माधवराव
ब) बारभाई मंडळ
क) मराठी सत्तेचा व्हास
ड) स्त्रीयांची स्थिती

(3 Hours)

(Total Marks : 100)

- N.B. 1. Attempt any Four questions of which at least one question should be from each section.
2. All questions carry equal marks.
3. Answer to all questions should be written in the same answer sheet.

Section-I

1. Explain the definition of Archaeology and discuss its relations with other sciences.
2. Give an account of contribution of Numismatics to Indian History.
3. Write short note on **any two** of the following:
 - a) Methods of Excavation
 - b) Ancient Indian Epigraph
 - c) C-14 Method
 - d) Satavahana Coins

Section -II

4. Describe the Role of Curator in the Museum.
5. Discuss the types of Museums and Exhibitions.
6. Write short note on **any two** of the following:
 - a) Methods of Collection of objects in a museum.
 - b) Museum Movement in India
 - c) Research and Museums
 - d) Importance of Exhibition

Section -III

- 7) What is the role of Librarian in ideal Library? Discuss.
- 8) Define the term Library and explain the history of library movement.
9. Write short note on any two of the following:
 - a) Classification of Library Records
 - b) Librarian and his responsibility in changing scenario
 - c) Basic Library Records
 - d) Electronic Revolution in Library

(मराठी रूपांतर)
(3 Hours)

(Total Marks : 100)

सूचना: १. कोणते ही चार प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातून किमान एक प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

३. सर्व विभागाची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

विभाग -१

१. पुरातत्त्वशास्त्राची व्याख्या सांगा आणि त्याचे इतर शास्त्राशी असलेले संबंधावर चर्चा करा.
२. भारतीय इतिहासामध्ये नाणकशास्त्राच्या योगदानावर सविस्तर खुलासा करा.
३. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.
 - अ) उत्खनन पद्धती
 - ब) प्राचीन भारतीय पुरातत्त्वविद्या
 - क) कार्बन १४ पद्धत
 - ड) सतवाहनकालीन नाणे

विभाग -२

४. वस्तुसंग्रहालयात अभिरक्षकाची भूमिकेचे वर्णन करा.
५. वस्तुसंग्रहालयाचे प्रकार आणि प्रदर्शने यांची चर्चा करा.
६. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर संक्षिप्त टीपा लिहा.
 - अ) वस्तुसंग्रहालयातील वस्तू गोळा करण्याच्या पद्धती
 - ब) भारतातील वस्तुसंग्रहालय चळवळ
 - क) संशोधने आणि वस्तुसंग्रहालय
 - ड) वस्तुसंग्रहालयांचे महत्व

विभाग -३

७. आदर्श ग्रंथालयामध्ये ग्रंथपालाची भूमिका काय असते? चर्चा करा.
 ८. ग्रंथालय या शब्दाची व्याख्या सांगून ग्रंथालय चळवळीचा इतिहास स्पष्ट करा.
 ९. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर संक्षिप्त टीपा लिहा.
 - अ) ग्रंथालयातील दस्तऐवजांचे वर्गीकरण
 - ब) ग्रंथपाल आणि त्याची बदलत्या परिस्थितीत जबाबदारी
 - क) ग्रंथालयातील मुलभूत दस्तऐवज
 - ड) ग्रंथालयातील इलेक्ट्रॉनिक क्रांती
-

Time: 3 Hrs

Total Marks: 100

N.B. 1) Attempt any five questions

2) All questions carry equal marks

1. Describe the causes and consequences of the Revolt of 1857.
2. Explain the factors that leading to the emergence of the rise of Nationalism in India.
3. Evaluate the contributions of Moderates and Extremist politics in the Indian Freedom Struggle.
4. Analysis the role of Revolutionaries in the Indian National Movement.
5. Comment on any two of the following:
 - a) Satyashodhak Samaj
 - b) Partition of Bengal
 - c) Round Table Conferences
 - d) Muhammad Ali Jinnah
6. State the important features of India's Five Years plan in the post independent period.
7. Critically examine the foreign Policy of Smt. Indira Gandhi Government.
8. Write a detailed note on the Nationalization of Banks in India.
9. Examine the efforts taken by Smt. Indira Gandhi for the Empowerment of Women in India.
10. Write short notes on any two of the following:
 - a) Dr. B. R. Ambedkar
 - b) Features of Indian Constitution
 - c) Green Revolution
 - d) Policy of Reservation

(मराठी रुपांतर)

वेळ : ३ तास

एकूण गुण: १००

सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. १८५७ च्या उठावाची कारणे आणि परिणामांचे वर्णन करा.

२. भारतीय राष्ट्रवादाच्या उदयास जबाबदार असलेले महत्वाचे घटक स्पष्ट करा.

३. भारतीय स्वातंत्र्य संग्रामातील जहाल व मवाळ राजकारण्यांच्या योगदानाचे मुल्यांकन करा.

४. भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीमध्ये क्रांतिकारकांच्या भूमिकेचे विश्लेषण करा.

५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा.

अ) सत्यशोधक समाज

ब) बंगालची फाळणी

क) गोलमेज परिषदा

ड) मोहम्मद अली जिना

६. स्वातंत्र्योत्तर भारतातील पंचवार्षिक योजनांची महत्वाचे वैशिष्ट्ये सांगा.

७. श्रीमती इंदिरा गांधी सरकारच्या काळातील भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचे चिकित्सक परीक्षण करा.

८. भारतातील बँकांचे राष्ट्रीयीकरण यावर सविस्तर टिपण लिहा.

९. भारतातील महिलांच्या सशक्तीकरणात श्रीमती इंदिरा गांधी यांच्या कार्याचे परीक्षण करा.

१०. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.

अ) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर

ब) भारतीय संविधानाचे वैशिष्ट्ये

क) हरित क्रांती

ड) आरक्षण धोरण

[Time: - 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. Attempt any five questions.
 2. All questions carry equal marks.

1. Describe the Political and economic conditions of India between 1000 A.D to 1200 A.D.
2. Evaluate the currency reforms and transfer of capital by Muhammad-Bin-Tughlaq
3. Give an account of the Central Government under the sultanate.
4. Discuss the socio-cultural and economic life of the people in Vijayanagar Empire.
5. Comment on:- Any two:-
 - 1) Qutbuddin Aibak
 - 2) Conquest of Ala-Uddin Khilji
 - 3) Lodi Dynasty
 - 4) Humayun
6. Assess the role of Akbar in the expansion of the Mughal Empire.
7. Review the revenue System Under the Mughals.
8. Examine the Civil and Military administration of Shivaji.
9. Write the main features of the Bhakti Movement.
10. Write short note on any two:-
 - 1) Aurangzeb's Deccan policy
 - 2) Mansabdari system
 - 3) Education under Mughals.
 - 4) Din-i-Ilahi

TURN OVER

(मराठी रुपांतर)

(वेळ - ३ तास)

गुण : १००

सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. इ.स. १००० ते १२०० मधील राजकिय व आर्थिक परिस्थितीचे वर्णन करा.
२. मंहमद-बीन-तुघलकाच्या चलन सुधारणा व राजधानी स्थलांतराचे मुल्यमापन करा.
३. सुलतानकालीन केंद्रिय शासन व्यवस्थेचा आढावा घ्या.
४. विजयनगरच्या साम्राज्याची सामाजिक, सांस्कृतिक व आर्थिक जीवनाची चर्चा करा.
५. खालील पैकी दोहोंवर टिपा लिहा:
 - १) कुतूबुद्दिन ऐबक
 - २) अल्लाउद्दिन खिलजीच्या मोहिमा
 - ३) लोदी घराणे
 - ४) हुमायून
६. मुघल साम्राज्याच्या वाढीस अकबराच्या कामगिरीचे परिक्षण करा.
७. मुघलकालीन महसूल पध्दतीचा आढावा घ्या.
८. शिवाजी महाराजांच्या मुलकी व लष्करी प्रशासनाचे परिक्षण करा.
९. भक्ती चळवळीचे वैशिष्ट्ये लिहा.
१०. खालील दोनवर टिपा लिहा.
 - १) औरंगजेबाचे दख्खन धोरण
 - २) मनसबदारी पध्दत
 - ३) मुघलकालीन शिक्षण
 - ४) दिन-ई-इलाई

Time: 3Hours

Marks: 100

- N.B. 1. Attempt any Four questions of which at least one question should be from each section.
2. All questions carry equal marks.
3. Answer to all questions should be written in the same answer sheet.

Section-I

1. Explain the importance of Archaeology in writing objective history of India.
2. Critically examine the contribution of Numismatics in Indian history.
3. Write short note on **any two** of the following:
 - a) Methods of Excavation
 - b) Ancient Indian Scripts
 - c) Gupta Coinage
 - d) Ashoka's Inscriptions

Section-II

4. Describe in details about the Museum Movement in India and explain its importance.
5. Examine the scope and methods of Museum object collection.
6. Write short note on **any two** of the following:
 - a) Curator
 - b) Types of Museums
 - c) Preservation of Objects
 - d) Importance of Exhibitions

Section-III

7. Discuss in details about the role and responsibilities of Librarian in digitization period .
8. Write an essay on Library facilities and Services .
9. Write short notes on any two of the following:
 - a) Library Movement
 - b) Types of Library Catalogues
 - c) Basic Library Records
 - d) Digitization in Library

Time: 3Hours

Marks:100

(मराठी रूपांतर)

सूचना: १. कोणतेही चार प्रश्न सोडवा. प्रत्येक विभागातून किमान एक प्रश्न सोडविणे आवश्यक आहे.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

३. सर्व विभागाची उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहावीत.

विभाग -१

१. भारताच्या वस्तुनिष्ठ इतिहास लेखनामध्ये पुरातत्वशास्त्राचे महत्व स्पष्ट करा.
२. भारतीय इतिहासामध्ये नाणकशास्त्राच्या योगदानाचे चिकित्सक परीक्षण करा.
- ३) ३. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.

अ) उत्खनन पद्धती

ब) प्राचीन भारतीय लिपी

क) गुप्तांची नाणी

ड) अशोकाचे शिलालेख

विभाग २

- ४) भारतातील वस्तुसंग्रहालय चळवळीचे सविस्तर वर्णन करून त्याचे महत्व स्पष्ट करा.
५) वस्तुसंग्रहालयाची व्याप्ती आणि त्यामधील वस्तू गोळा करण्याच्या पद्धतीचे परीक्षण करा.
६) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर संक्षिप्त टीपा लिहा.
अ) अभिरक्षक
ब) वस्तुसंग्रहालयाचे प्रकार
क) वस्तूचे जतन
ड) प्रदर्शनाचे महत्व

विभाग ३

- ७) डीजिटायझेशनच्या काळात ग्रंथपालाची भूमिका आणि जबाबदाऱ्याविषयी सविस्तर चर्चा करा.
८) ग्रंथालय सुविधा आणि सेवा यावर निबंध लिहा.
९) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर संक्षिप्त टीपा लिहा.
अ) ग्रंथालय चळवळ
ब) ग्रंथालय तालीकांचे प्रकार
क) मुलभूत ग्रंथालय दस्तऐवज
ड) ग्रंथालयाचे डीजिटायझेशन

(3 Hours)

[Total Marks: 100]

- N.B. 1) Attempt **any five** questions
2) All questions carry **equal** marks

1. Discuss the major causes for the failure of the Revolt of 1857.
2. Explain how the British policies led to the growth of Nationalism in India.
3. Review on the important events leading to the national movement during the period of 1885-1920 and state its importance features.
4. Describe the role of socio-religious reform movement for the awakening among the Indian people against the British rule.
5. Comment on **any two** of the following:
 - a) Arya Samaj
 - b) B.G Tilak
 - c) Non-Cooperation Movement
 - d) Government of India Act.1935
6. State the importance of India's foreign policy during the Nehru era.
7. Analyze the factors leading to declare the national emergency in India in 1975 by Smt. Indira Gandhi.
8. Examine how India has develop the relations with its neighboring countries in the post-independence period.
9. Review on the growth of communalism and highlight on the reservation policy after the post-independent period in India.
10. Write short notes on **any two** of the following:
 - a) Green Revolution in India
 - b) Establishment of Janta Government
 - c) Nationalization of Banks
 - d) Development in Science and Technology

(मराठी रूपांतर)

(वेळ: ३ तास)

[एकूण गुण: १००]

सूचना: १. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

२. सर्व प्रश्नांना समान गुण आहेत.

१. १८५७ च्या उठावाच्या अपयशास जबाबदार असलेल्या प्रमुख कारणांची चर्चा करा.
२. भारतामध्ये राष्ट्रवादाच्या विकासास ब्रिटीशांची धोरणे कशी जबाबदार होती ते स्पष्ट करा.
३. १८८५ ते १९२० च्या दरम्यान राष्ट्रीय चळवळीतील प्रमुख घटनाक्रमाचा आढावा घेऊन त्याची महत्वाची वैशिष्टे सांगा.
४. सामाजिक-धार्मिक चळवळीने भारतीय लोकांमध्ये ब्रिटीश राजवटीच्या विरोधात जनजागृती करण्यामध्ये बजावलेल्या भूमिकेचे वर्णन करा.
५. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर भाष्य करा.
अ) आर्य समाज
ब) लोकमान्य टिळक
क) असहकार चळवळ
ड) १९३५ चा भारतीय स्वातंत्र्याचा कायदा
६. नेहरू युगातील भारताच्या परराष्ट्र धोरणाचे महत्व सांगा.
७. श्रीमती इंदिरा गांधी यांनी १९७५ मध्ये जाहीर केलेल्या राष्ट्रीय आणीबाणीस जबाबदार असलेल्या घटकांचे विश्लेषण करा.
८. स्वातंत्र्योत्तर काळात भारताने आपल्या शेजारी देशांबरोबर विकशित केलेल्या संबंधाचे परीक्षण करा.
९. स्वातंत्र्योत्तर भारतामधिल जमातवादाच्या वाढीचा आढावा घेऊन आरक्षण धोरणावर प्रकाश टाका.
१०. खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.
अ) भारतातील हरित क्रांती
ब) जनता सरकारची स्थापना
क) बँकांचे राष्ट्रीयीकरण
ड) विज्ञान आणि तंत्रज्ञानाचा विकास

Duration : 3 Hours

Marks : 100

N.B. 1) Attempt any Five questions

2) All Question carry equal Marks.

1. Describe the socio-political conditions of India on the eve of Turkish Invasion.
2. Review on the achievements of Iltutmish and Balban under the Delhi Sultanate.
3. Explain the importance of Military and Administrative reforms of Alauddin Khilji.
4. Analysis the socio-economic and cultural conditions of Vijaynagar empire.
5. Evaluate the achievements of Shershah Suri.
6. Mughal emperor Shahjhan's period is known as 'Golden Age' of Medieval period. Discuss.
7. Write in detailed note on Revenue systems of Mughal.
8. Highlight on the Military system of Chhatrapati Shivaji Maharaj.
9. Discuss on Mughal art and architecture.
10. Write short note on any two of the following:
 - a) Muhammad Bin Tughlaq
 - b) First Battle of Panipat
 - c) Sufism
 - d) Religious policy of Emperor Akbar

(मराठी रुपांतर)

वेळ: ३ तास

गुण: १००

सूचना : १) सर्व प्रश्नांना समान गुण

२) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा

- १) तुर्की आक्रमण कालीन भारतातील सामाजिक आणि राजकीय परिस्थितीचे वर्णन करा.
- २) अलतमश आणि बल्बन यांच्या कामगिरीचा आढावा घ्या.
- ३) अल्लाउद्दिन खिलजीच्या लष्करी आणि प्रशासकीय सुधारणांचे महत्व विषद करा.
- ४) विजयनगर साम्राज्यातील सामाजिक- आर्थिक आणि सांस्कृतिक स्थितीचे विश्लेषण करा.
- ५) शेरशहा सुरीच्या कामगिरीचे मूल्यमापन करा.
- ६) शाहजहानच्या काळाला मध्ययुगाचे सुवर्णयुग म्हणतात चर्चा करा.
- ७) मोगलांच्या महसूल व्यवस्थेचे मूल्यमापन करा.
- ८) शिवकालीन लष्करी व्यवस्थेवर प्रकाश टाका.
- ९) मोगल कालीन कला आणि स्थापत्यावर चर्चा करा.
- १०) खालीलपैकी कोणत्याही दोहोंवर टीपा लिहा.
 - अ) मुहम्मद बिन तुघलक
 - ब) पानिपतचे पहिले युद्ध
 - क) सुफी संप्रदाय
 - ड) सम्राट अकबराचे धार्मिक धोरण

- N.B. : (1) Attempt any five questions.
 (2) Figures to the right indicate full marks.
 (3) The students of IDOL should attempt any five questions for 100 marks in three hrs.

1. Attempt any **two** of the following :- 20
 - (a) What are the qualities required to be successful Export Manager. (b)

What are the different types of non-tariff barriers?
 (c) Explain the meaning and steps involved in product positioning?
2. Attempt any **two** of the following :- 20
 - (a) Explain the objectives and achievements of WTO.
 - (b) Explain the Importance of ASEAN.
 - (c) Explain the functions and achievements of UNCTAD.
3. Attempt any **two** of the following :- 20
 - (a) Write a note on (1) Trade delegation , (2) Exhibition
 - (b) Write a note on (1) Festivals , (2) Foreign office.
 - (c) Write a note on (TFAI) Trade Fair Authority of India.
4. Attempt any **two** of the following :- 20
 - (a) What are the cost factors included in export pricing.?
 - (b) Explain the merits and demerits of Penetration Pricing Strategy.
 - (c) Calculate the FOB price in US \$ from the following details:-

(1) Ex-factory cost	Rs.75,000
(2) Labour cost	Rs.10,000
(3) Packing cost	Rs.10,000
(4) Transport cost	Rs. 8,000
(5) Profit	10% of FOB cost
(6) DBK	15% of FOB price

Exchange Rate = 1 \$ = Rs.40
5. Attempt any **two** of the following :- 20
 - (a) Explain the importance of Export Finance.
 - (b) Write a note of ECGC.
 - (c) Explain the Import-Export Policy 2002-2007.
6. Attempt any **two** of the following :- 20
 - (a) Explain the types of Letter of credit.
 - (b) Explain the any three shipping documents required by an exporter.
 - (c) Explain the various incentives to an exporter.
7. Write a note on any **two** :- 20
 - (a) Importance of Banding
 - (b) European Union
 - (c) State Trading Corporation of India
 - (d) Commodity Board

(मराठी भाषांतर)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.

(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

(३) दूर व मुक्त अध्ययन संस्थेच्या विद्यार्थ्यांनी कोणतेही पाच प्रश्न १०० गुणांसाठी तीन तासात सोडवावेत.

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) यशस्वी निर्यात व्यवस्थापक होण्यासाठी आवश्यक असलेले गुण कोणते?

(ब) बिगर-जकाती अडथळांचे विविध प्रकार कोणते?

(क) वस्तू सादरीकरणाचा अर्थ सांगून पायऱ्या स्पष्ट करा.

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) जागतिक व्यापार संघटनेच्या उद्दिष्टे आणि यशस्विता स्पष्ट करा.

(ब) एशियन चे महत्व स्पष्ट करा.

(क) UNCTAD कार्य आणि यशस्विता स्पष्ट करा.

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) टिपा लिहा १) व्यापार प्रतिनिधी मंडळ, २) प्रदर्शन

(ब) टिपा लिहा १) उत्सव, २) विदेशी कार्यालय

(क) भारतीय व्यापार जत्रा अधिकारण यावर टीप लिहा.

४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) निर्यात किमतीत समाविष्ट विविध खर्च कोणते?

(ब) शिरकाव किंमत व्युहरचनेच्या गुण-दोषांचे स्पष्टीकरण द्या.

(क) खाली दिलेल्या माहितीच्या आधारे डॉलरमधील FOB किंमत काढा.

१) कारखाना खर्च	-	रु. ७५,०००
२) श्रम खर्च	-	रु. १०,०००
३) बांधणी खर्च	-	रु. १०,०००
४) वाहतूक खर्च	-	रु. ८,०००
५) नफा	-	१०% FOB खर्चाच्या
६) कर परतावा	-	१५% FOB किमतीच्या
विनिमय दर १ \$ = रु. ४०		

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) निर्यात कर्जाचे महत्व स्पष्ट करा.

(ब) निर्यात पत आणि हमी महामंडळ यावर टीप लिहा.

(क) आयात-निर्यात धोरण - २००२-२००७ स्पष्ट करा.

६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) पतपत्राचे प्रकार स्पष्ट करा.

(ब) निर्यातदारास आवश्यक असणारे कोणतेही तीन जहाजविषयक कागदपत्रे स्पष्ट करा.

(क) भारतीय निर्यातदारांना उपलब्ध असणाऱ्या प्रलोभनांची चर्चा करा.

७. टिपा लिहा (फक्त - ०२).

२०

(अ) छापांचे महत्व

(ब) युरोपियन युनियन

(क) राज्य व्यापार महामंडळ

(ड) वस्तू मंडळे

Q.P. Code : 40891

[Time: 3 Hours]

[Marks: 100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:**
1. Answer **any five** questions, selecting not more than **three** from any section.
 2. Figures to the right indicate full marks.
 3. Answer to both the sections should be written in the same answer book.

SECTION - I

1. Discuss **any two** :- 20
 - (a) Ricardo's concept of comparative cost advantage.
 - (b) Misconceptions about the comparative cost advantage.
 - (c) Factor endowment theory of international trade.
2. Examine **any two** :- 20
 - (a) Define capital mobility and explain factors affecting capital mobility.
 - (b) Wage – convergence.
 - (c) Forms of foreign capital.
3. Discuss **any two** : 20
 - (a) Arguments for protection.
 - (b) Export- oriented growth strategy.
 - (c) TRIMs and GATs.
4. Examine **any two** : 20
 - (a) Theory of optimum tariff.
 - (b) Theory of custom union.
 - (c) Write a note on : "Export subsidy."

SECTION - II

5. Examine **any two** :- 20
 - (a) Structure and components of balance of payments.
 - (b) Causes of disequilibrium in the balance of payments.
 - (c) Marshall – Lerner conditions.
6. Explain **any two** : 20
 - (a) Functions of foreign exchange market.
 - (b) Balance of payment theory of exchange rate.
 - (c) Spot and forward exchange rate.
7. Discuss **any two** : 20
 - (a) Floating exchange rate system.
 - (b) IMF and international liquidity.
 - (c) Effects of East Asian currency crisis.
8. Examine **any two** : 20
 - (a) Define economic integration and its types.
 - (b) Working of European Union.
 - (c) NAFTA

वेळ : तीन तास]

[गुण : १००]

Please check whether you have got the right question paper.

सूचना:

१. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. ज्यामध्ये कोणत्याही एका विभागातील तीनपेक्षा अधिक प्रश्न असू नयेत.
२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
३. दोन्ही विभागांची उत्तरे एकाच उत्तर पत्रिकेत लिहा.

विभाग १

- प्रश्न.१** चर्चा करा. (फक्त दोन) २०
- अ. तुलनात्मक खर्च लाभाच्या रिकार्डोचा सिद्धांत
 - ब. तौलनिक लाभाविषयीच्या चुकीच्या संकल्पना
 - क. आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचा घटक विपुलतेचा सिद्धांत
- प्रश्न.२** अभ्यासा (फक्त दोन) २०
- अ. भांडवल गतिकक्षमता म्हणजे काय ते सांगून आंतरराष्ट्रीय भांडवल गति क्षमतेच्या हालचालींवर परिणाम करणारे घटक स्पष्ट करा.
 - ब. वेतन-अभिसरण.
 - क. परकीय भांडवलाचे प्रकार.
- प्रश्न.३** चर्चा करा. (फक्त दोन) २०
- अ. संरक्षण व्यापाराचे युक्तीवाद
 - ब. निर्यात प्राधान्य व्युहरचना
 - क. ट्रीम्स आणि गॅट्स (TRIMs and GATs)
- प्रश्न.४** अभ्यासा (फक्त दोन) २०
- अ. पर्याप्त प्रशुल्क सिद्धांत
 - ब. जकात संघाचा सिद्धांत
 - क. निर्यात मदत (Export Subsidy) यावर टिपा लिहा.
- विभाग २**
- प्रश्न.५** अभ्यासा (फक्त दोन) २०
- अ. व्यवहार तोलाची रचना आणि घटक
 - ब. प्रतिकूल व्यवहार तोलास जबाबदार असणारे घटक
 - क. मार्शल –लर्नर अटी

- प्रश्न.६** चर्चा करा. (फक्त दोन) २०
- अ. परकीय चलन बाजाराची कार्ये
ब. विनिमय दरविषयक व्यवहार तोलाचा सिद्धांत
क. हजार आणि वायदा विनिमय दर
- प्रश्न.७** स्पष्ट करा. (फक्त दोन) २०
- अ. तरलता विनिमय दर व्यवस्था
ब. आंतरराष्ट्रीय तरलता आणि नाणेनिधी (IMF)
क. पूर्व आशियाई चलन आरीष्टाचे परिणाम
- प्रश्न.८** अभ्यासा (फक्त दोन) २०
- अ. आर्थिक एकात्मिकरणाची संकल्पना सांगून त्यांचे प्रकार सांगा.
ब. युरोपियन युनियनच्या कामाचे परिक्षण करा.
क. नाफता वर टिपा लिहा.

(3 Hours)

[Total Marks: 100]

N.B.: (1) Attempt any five questions, selecting not more than three questions from each section.

(2) Answer to both the sections should be the written in the same answer book.

(3) Figures to the right indicate full marks.

(4) Use of **simple** calculator is **allowed**.

(5) **Graph** papers will be supplied on **request**.

(6) Attach the **graph** paper inside the answer book.

SECTION-I

1. Attempt any **two** of the following: - 20

(a) What is research? State the characteristics of scientific research.

(b) Discuss the process of research work.

(c) Explain the types of research.

2. Attempt any **two** of the following: - 20

(a) Describe the scales of measurement.

(b) Discuss merits and demerits of sample survey method.

(c) Explain non-probability sampling methods.

3. Attempt any **two** of the following: - 20

(a) Explain the observation method of primary data collection.

(b) What are the merits and demerits of questionnaire method?

(c) Give a brief report on any case study that you have undertaken.

4. Attempt any **two** of the following:- 20

(a) Draw less than cumulative frequency curve (Ogive) for the following data: -

Marks	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80
No. Of Students	10	17	26	30	33	25	12	9

(b) Calculate arithmetic mean and median for the following: -

C. I.	0-20	20-40	40-60	60-80	80-100
Frequency	10	23	30	26	11

(c) Calculate coefficient of variation (CV) for the following data.

Age	0-10	10-20	20-30	30-40	40-50
No. of Persons	2	5	7	5	1

SECTION-II

5. Attempt any **two** of the following: -

20

(a) Calculate Spearman's Rank Correlation Coefficient for the following data.

X	15	32	25	30	35	20	19	22	27	31
Y	50	70	65	72	90	58	53	57	68	74

(b) Find the Regression Equation of Y on X for the following data.

$$N = 7, \Sigma X = 56, \Sigma Y = 99, \Sigma X^2 = 476, \Sigma Y^2 = 1427, \Sigma XY = 811.$$

(c) Fit a trend using the four yearly moving average method.

Year	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Production (in million tonnes)	43	47	45	46	48	47	47	50	49	48

6. Attempt any **two** of the following:-

(a) (1) What are the difficulties in the construction of index number?

5

(2) Shift the base from 2012 to 2016 and recast the index numbers.

5

Year	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Index	110	130	150	175	180	200	210

(b) Calculate Laspeyre's Index Numbers for the following data.

10

Commodity	Base Year		Current Year	
	Price (₹)	Quantity	Price (₹)	Quantity
A	5	20	6	25
B	3	25	6	18
C	4	12	5	15

(c) Calculate the Cost of living index number for the following data.

10

Commodity	Index	Weight
A	320	50
B	300	10
C	250	8
D	450	20
E	260	12

7. Attempt any **two** of the following: -

20

- (a) Define hypothesis. Describe various types of hypothesis.
(b) What are the criteria of a good hypothesis?
(c) Explain the following :- (i) Type I and Type II errors.
(ii) Level of significance.

8. Attempt any **two** of the following: -

20

- (a) Discuss the meaning and significance of a research report.
(b) Elaborate on the structure of a research report.
(c) Explain various types of research report.

(मराठी रुपांतर)

(३ तास)

[एकूण गुण : १००]

सूचना : (१) एकूण पाच प्रश्न सोडवा. परंतु एका विभागातील जास्तीत जास्त तीन प्रश्न सोडवा.

- (२) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरेपत्रिकेत लिहा.
(३) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
(४) साधा कॅलक्युलेटर वापरण्यास परवानगी आहे.
(५) विनंतीवरून आलेखपत्र देण्यात येतील.
(६) आलेखपत्र उत्तरपत्रिकेत बांधावे.

विभाग - १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

- (अ) संशोधन म्हणजे काय ? शास्त्रीय संशोधनाची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा .
(ब) संशोधन कार्याच्या प्रक्रियेची चर्चा करा.
(क) संशोधनाचे प्रकार स्पष्ट करा.

२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

- (अ) विविध मापनदंडाचे वर्णन करा.
(ब) नमुना सर्वेक्षण पद्धतीच्या गुण-दोषांची चर्चा करा.
(क) गैर-संभाव्यता नमुना निवडीच्या पद्धती स्पष्ट करा .

३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

- (अ) प्राथमिक तथ्य संकलनाची 'निरीक्षण पद्धत' स्पष्ट करा.
(ब) प्रश्नावली पद्धतीचे गुण-दोष कोणते आहेत?
(क) तुम्ही केलेल्या एखाद्या विशिष्ट अभ्यासाचा थोडक्यात अहवाल द्या

४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) खालील माहितीवरून पेक्षा लहान संचित वारंवारिता वक्र काढा.

गुण	०-१०	१०-२०	२०-३०	३०-४०	४०-५०	५०-६०	६०-७०	७०-८०
विद्यार्थी संख्या	१०	१७	२६	३०	३३	२५	१२	९

(ब) खालील माहितीवरून गणितीय मध्य आणि मध्यमा काढा.

वर्ग	०-२०	२०-४०	४०-६०	६०-८०	८०-१००
वारंवारिता	१०	२३	३०	२६	११

(क) खालील माहितीवरून विचलनाचा सहगुणक (CV) काढा.

वय	०-१०	१०-२०	२०-३०	३०-४०	४०-५०
व्यक्तींची संख्या	२	५	७	५	१

विभाग-२

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) खालील माहितीवरून स्पिरमानचा श्रेणी सहसंबंध सहगुणक काढा.

क्ष	१५	३२	२५	३०	३५	२०	१९	२२	२७	३१
य	५०	७०	६५	७२	९०	५८	५३	५७	६८	७४

(ब) खालील माहितीवरून 'य' चे 'क्ष' वरील समाश्रयण समीकरण काढा.

$$N = ७, \Sigma \text{क्ष} = ५६, \Sigma \text{य} = ९९, \Sigma \text{क्ष}^2 = ४७६, \Sigma \text{य}^2 = १४२७, \Sigma \text{क्षय} = ८११.$$

(क) चार वर्षीय सरकारी सरासरी वापरून कल शोधा.

वर्ष	२००९	२०१०	२०११	२०१२	२०१३	२०१४	२०१५	२०१६	२०१७	२०१८
उत्पादन (मिलियन टन)	४३	४७	४५	४६	४८	४७	४७	५०	४९	४८

६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

(अ) (१) निर्देशांक तयार करताना येणाऱ्या अडचणी कोणत्या आहेत?

५

(२) २०१२ पासून २०१६ ला आधारवर्ष परिवर्तन करा आणि निर्देशांकाची पुनर्मांडणी करा.

५

वर्ष	२०१२	२०१३	२०१४	२०१५	२०१६	२०१७	२०१८
निर्देशांक	११०	१३०	१५०	१७५	१८०	२००	२१०

(ब) खालील माहितीवरून लासपेअरचा निर्देशांक काढा.

१०

वस्तू	पायाभूत वर्ष		चालू वर्ष	
	किंमत (₹)	परिमाण	किंमत(₹)	परिमाण
अ	५	२०	६	२५
ब	३	२५	६	१८
क	४	१२	५	१५

(क) खालील माहितीवरून राहणीमानाचा निर्देशांक काढा.

१०

वस्तू	किंमत निर्देशांक	भार
अ	३२०	५०
ब	३००	१०
क	२५०	८
ड	४५०	२०
इ	२६०	१२

७. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) गृहीतकृत्याची व्याख्या द्या. गृहीतकृत्याच्या विविध प्रकारांचे वर्णन करा.

(ब) चांगल्या गृहीतकृत्याचे निकष कोणते आहेत?

(क) स्पष्ट करा. १) प्रकार I प्रमाद आणि प्रकार II प्रमाद

२) लक्षणीय पातळी (Level of significance)

८. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

२०

(अ) संशोधन अहवालाचा अर्थ व महत्त्व याची चर्चा करा .

(ब) अहवाल लेखनाचा आराखडा सविस्तर स्पष्ट करा.

(क) संशोधन अहवालाचे विविध प्रकार स्पष्ट करा .

Time: 3 hours

Total Marks: 100

- N.B:** (1) Attempt **ANY FIVE** questions.
(2) Figures to the right indicate full marks.

Q1. Attempt **any two** of the following: (20)
(a) Explain the components of financial system.
(b) Discuss the functions of financial system.
(c) Describe the measures under Narsimham committee 1991.

Q2. Describe **any two** of the following: (20)
(a) Functions of RBI.
(b) Transmission channels of monetary policy.
(c) Role of NBFIs in economic development.

Q3. Discuss **any two** of the following: (20)
(a) Features of Indian money market.
(b) Phases in the growth of Indian capital market.
(c) Interlink between money market and capital market.

Q4. Explain **any two** of the following: (20)
(a) Equities
(b) Debentures and bonds
(c) New financial instruments.

Q5. Examine **any two** of the following: (20)
(a) Meaning and significance of derivatives.
(b) Various types of derivative instruments.
(c) Derivatives trading in India.

Q6. Analyze the role of **any two** of the following: (20)
(a) Mutual funds in India.
(b) Credit rating agencies.
(c) Insurance Regulatory and Development Authority.

Q7. Write notes on **any two** of the following: (20)
(a) Indicators of financial development.
(b) Classification of assets of a commercial bank.
(c) Constituents of foreign exchange market.
(d) Microfinance and financial inclusion.

(३ तास)

एकूण गुण: १००

- सूचना: (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

- प्र १. कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा: (२०)
(अ) वित्तीय व्यवस्थेचे घटक स्पष्ट करा.
(ब) वित्तीय व्यवस्थेच्या कार्याची चर्चा करा.
(क) नरसिमहम समिती १९९१ अंतर्गत उपाययोजनांचे वर्णन करा.
- प्र २. वर्णन करा (कोणतेही दोन): (२०)
(अ) रिझर्व्ह बँकेची कार्ये.
(ब) मौद्रीक धोरणाचे संक्रमण मार्ग.
(क) आर्थिक विकासात बांकेल्लर संस्थांची भूमिका.
- प्र ३. चर्चा करा (कोणतेही दोन): (२०)
(अ) भारतीय नाणे बाजाराची वैशिष्ट्ये.
(ब) भारतीय भांडवल बाजाराच्या वाढीमधील टप्पे.
(क) नाणे बाजार व भांडवल बाजार यांतील परस्पर संबंध.
- प्र ४. स्पष्ट करा (कोणतेही दोन): (२०)
(अ) समभाग.
(ब) रोखे व कर्जरोखे.
(क) नवीन वित्तीय साधने.
- प्र ५. परीक्षण करा (कोणतेही दोन): (२०)
(अ) अनुजातपत्राचा अर्थ व महत्त्व.
(ब) विविध प्रकारची अनुजातपत्र साधने.
(क) भारतामधील अनुजातपत्र व्यापार.
- प्र ६. भूमिकेचे विश्लेषण करा (कोणतेही दोन): (२०)
(अ) भारतातील म्युच्युअल फंड.
(ब) पत मापन संस्था.
(क) विमा नियंत्रण व विकास अधिसत्ता.
- प्र ७. टिपा लिहा (कोणतेही दोन): (२०)
(अ) वित्तीय विकासाचे निर्देशक.
(ब) व्यापारी बँकेच्या मालमत्तेचे वर्गीकरण.
(क) विदेशी विनिमय बाजाराचे घटक.
(ड) सूक्ष्म वित्त व वित्तीय सामावेशक्ता.

Time: 3 Hours

Marks: 100

Please Check Whether you have got the right Question Paper.

- N.B
1. Attempt any five questions selecting not more than three questions from any one section.
 2. Answer to the two sections should be written in the same answer book.
 3. Figures to the right indicate full marks.
 4. Draw neat diagrams wherever necessary.

Section - I

- Q. 1. Answer **any two** of the following: - 20
- A. Define Economic Development. Bring out the Distinguish between Economic Growth and Economic Development.
 - B. Elaborate on the Concept of Sustainable Development.
 - C. Analyze the Role of State in Economic Development.
- Q. 2. Answer **any two** of the following: - 20
- A. Explain the Harrod's Model of Economic Growth.
 - B. Discuss the Arthur Lewis Model of Unlimited Supplies of Labour.
 - C. Describe the Solow's Economic Growth Model.
- Q. 3. Answer **any two** of the following: - 20
- A. Elaborate on the Romer's Endogenous Growth Model.
 - B. Comment on "Underdevelopment as a Co-Ordination Failure."
 - C. Explain the Three Indivisibilities of Rosenstein Rodan's Big-Push Theory.
- Q. 4. Answer **any two** of the following: - 20
- A. Describe the Various Policy Options for Alleviation of Poverty in Developing Countries.
 - B. Discuss the Lorenz Curve and Gini Coefficient as Measures of Income Inequalities.
 - C. Explain the Kuznets Inverted 'U' Hypothesis of Economic Growth and Income Distribution.

Section - II

- Q. 5. Answer **any two** of the following: - 20
- A. Discuss the Microeconomic Household Theory of Fertility
 - B. Examine the various Approaches to Population Policy.
 - C. Write in detail Information on the Contribution of Health in Economic Development.
- Q. 6. Answer **any two** of the following:- 20
- A. What is Urbanization? Analyze the Effects of Urbanization.
 - B. Evaluate Various Policies for the Urban Informal Sector.
 - C. Comment on “Micro-Finance Revolution.”
- Q. 7. Answer **any two** of the following: - 20
- A. What are the Organized and Unorganized Sources of Rural Credit?
 - B. Write an Explanatory note on ‘Policy Measures for Rural Development.’
 - C. Explain the Impact of WTO on Agriculture Sector.
- Q. 8. Answer **any two** of the following: - 20
- A. Explain the Advantages and Disadvantages of Outward Looking Trade Strategy.
 - B. Elaborate on the Importance of Foreign Direct Investment (FDI) in Economic Development.
 - C. Critically Evaluate the Role of IMF in Structural Adjustment and Stabilization Programmes.

मराठी रुपांतर

वेळ : 3 तास

एकूण गुण : 100

सूचना :-

- 1) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.परंतु कोणत्याही एका विभागातून तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नका.
- 2) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- 3) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
- 4) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग - I

1. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) आर्थिक विकासाची व्याख्या सांगून आर्थिक वृद्धी आणि आर्थिक विकास या दोहोंतील फरक स्पष्ट करा.
 - ब) शाश्वत विकासाची (Sustainable Development) संकल्पना सविस्तर स्पष्ट करा.
 - क) आर्थिक विकासातील शासनाच्या भूमिकेचे विश्लेषण करा.
2. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) हॅरॉड यांचे आर्थिक वृद्धीचे प्रतिमान स्पष्ट करा.
 - ब) आर्थर लेविस यांच्या अमर्यादित श्रमपुरवठा प्रतिमानाची चर्चा करा.
 - क) सोलो यांच्या आर्थिक वृद्धी प्रतिमानाचे वर्णन करा.
3. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) रोमर यांचे आंतरिक वृद्धी प्रतिमान सविस्तर स्पष्ट करा.
 - ब) “ सुसूत्रीकरणाचा अभाव हे मागासलेपणाचे प्रमुख कारण आहे.” यावर भाष्य करा.
 - क) रोझेन्स्टाइन रोडान यांच्या जोराचा धक्का सिद्धांतातील तीन अविभाज्यता स्पष्ट करा.
4. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) विकसनशील देशातील दारिद्र्य निर्मुलनासाठीच्या विविध पर्यायी धोरणांचे वर्णन करा.
 - ब) उत्पन्न विषमता मोजमापनाच्या लॉरेंझ वक्र आणि गिनी सहगुणक या पद्धतींची चर्चा करा.
 - क) आर्थिक वृद्धी आणि उत्पन्न वितरणासंदर्भातील कुझनेट यांचा उलटा ‘यु’ सिद्धांत स्पष्ट करा.

विभाग - II

5. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) कौटुंबिक सुक्ष्म आर्थिक जननदर सिद्धांताची चर्चा करा.
ब) लोकसंख्या धोरणाच्या विविध दृष्टीकोनांचे परीक्षण करा.
क) आर्थिक विकासात आरोग्याचे योगदान यावर सविस्तर माहिती लिहा.
6. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) नागरीकरण म्हणजे काय? नागरीकरणाच्या परिणामांचे विश्लेषण करा.
ब) शहरी अनौपचारिक क्षेत्रासाठीच्या विविध धोरणांचे मूल्यमापन करा.
क) “सुक्ष्म वित्त क्रांती” यावर भाष्य करा.
7. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) ग्रामीण पतपुरवठ्याचे संघटित आणि असंघटित स्रोत कोणते आहेत?
ब) ‘ग्रामीण विकासासाठी धोरणात्मक उपाय’ यावर स्पष्टीकरणात्मक टीप लिहा.
क) जागतिक व्यापार संघटनेचा कृषी क्षेत्रावरील परिणाम स्पष्ट करा.
8. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) बहिलक्षी व्यापार व्यूहरचनेचे फायदे आणि तोटे स्पष्ट करा.
ब) आर्थिक विकासातील प्रत्यक्ष परकीय गुंतवणूकीचे (FDI) महत्व सविस्तर स्पष्ट करा.
क) मूलभूत समायोजन आणि स्थिरीकरण कार्यक्रमातील आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीच्या (IMF) भूमिकेचे टीकात्मक मूल्यमापन करा.

[Time: Three Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. Attempt any five questions, selecting not more than three from one section.
 2. Figures to the right indicate full marks.
 3. Draw neat diagrams wherever necessary.

Section - I

- Q.1** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain Cournot Model of oligopoly market. **10**
 - b) What is Price leadership? Explain the 'Low Cost Price leadership' model under Collusive Oligopoly. **10**
 - c) Explain Prisoners' dilemma strategies in Game theory. **10**
- Q.2** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain Factor-Price determination when there is imperfect competition in Product and factor Market. **10**
 - b) Explain how wages are determined under Bilateral monopoly. **10**
 - c) What are loanable funds? How do their demand and supply help in determining interest rates? **10**
- Q.3** Attempt any **Two** of the following.
- a) Discuss the concept of general Equilibrium and its existence. **10**
 - b) What is Pareto Optimality? How is it attained in exchange? **10**
 - c) Explain Pareto Optimality criterion of social welfare under perfect competition. **10**
- Q.4** Attempt any **Two** of the following.
- a) What is information failure? Explain the concept of Missing Market. **10**
 - b) What is Market Signaling? How can it be used to solve the problem of adverse selection? **10**
 - c) Explain the efficiency Wage Theory. **10**

Section – II

- Q.5** Attempt any **Two** of the following.
- a) Derive the IS Curve and its features. **10**
 - b) Show with the help of IS-LM model, how equilibrium level of income and rate of interest are determined. **10**
 - c) Explain the trade-off between unemployment and inflation with the help of Philip's Curve. **10**
- Q.6** Attempt any **Two** of the following.
- a) What is Foreign Exchange rate? Discuss the Merits and Demerits of flexible exchange rate. **10**
 - b) Describe the Mundell-Fleming Model under fixed exchange rates system. **10**
 - c) Discuss the measures in correcting the disequilibrium in the balance of payments. **10**
- Q.7** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain the factor of endowments theory of international trade. **10**
 - b) Discuss the Law of reciprocal demand with the help of offer curves. **10**
 - c) What are tariffs? Show the effects of tariffs with the help of a diagram. **10**
- Q.8** Attempt any **Two** of the following.
- a) Discuss the role of the state in correcting market failures. **10**
 - b) Explain the benefit approach to taxation. **10**
 - c) Describe the incidence of taxation under conditions of varying elasticity of supply. **10**

मराठी अनुवाद

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

- सूचना: १. कोणताही पाच प्रश्न सोडवा, परंतु एका विभागातील जास्तीत जास्त तीन प्रश्न सोडवा.
२. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
३. आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग - १

१. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) अल्पाधिकारी बाजारातील कॉर्नॉट (Cournot) चे प्रतिमान स्पष्ट करा. १०
ब) किंमत नेतृत्व म्हणजे काय? संगनमतीय अल्पधिकारातील अल्पखर्च किंमत नेतृत्व प्रतिमानाचे स्पष्टीकरण द्या. १०
क) खेळ सिद्धांतातील "कैद्यांचा पेचप्रसंग" डावपेचाचे स्पष्टीकरण करा. १०
२. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) वस्तू आणि उत्पादन घटक बाजारपेठेत अपूर्ण स्पर्धा असताना उत्पादन घटक किंमत निश्चितीचे स्पष्टीकरण करा. १०
ब) द्विपक्षीय मत्केदारी बाजारपेठेत वेतन निश्चिती कशी होते ते स्पष्ट करा. १०
क) कर्जाऊ निधी म्हणजे काय? त्याच्या मागणी आणि पुरवठ्याच्या सहाय्याने व्याजदराची निश्चिती कशी केली जाते? १०
३. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) सार्वत्रिक समतोल संकल्पना आणि तिच्या अस्तित्वाची चर्चा करा. १०
ब) पॅरटो पर्याप्ता म्हणजे काय? ती विनिमयात कशी साधली जाते? १०
क) पूर्ण स्पर्धा बाजारातील सामाजिक कल्याणाच्या पॅरटो पर्याप्ता निकषाचे स्पष्टीकरण करा. १०
४. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) माहितीचे अपयश म्हणजे काय? चुकीची (missing market) बाजारपेठ संकल्पना स्पष्ट करा. १०
ब) बाजार संकेत म्हणजे काय? त्याचा वापर प्रतिकूल निवड समस्या सोडविण्यासाठी कसा होतो? १०
क) कार्यक्षमता वेतन सिद्धांताचे स्पष्टीकरण करा. १०

विभाग - २

५. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) IS वक्र काढा. त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. १०
ब) IS-LM प्रतिमानाच्या सहाय्याने समतोल उत्पन्न पातळी आणि व्याजदर निश्चित कसा होतो ते दाखवा. १०
क) फिलिप्स वक्राच्या सहाय्याने बेरोजगार आणि भाववाढ यातील परस्परविरोध स्पष्ट करा. १०
६. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.
- अ) परकीय विनिमय दर म्हणजे काय? बदलत्या विनिमय दराच्या गुणदोषांची चर्चा करा. १०
ब) स्थिर विनिमय दराच्या सहाय्याने मुंडेल-फ्लेमिंग प्रतिमानाचे वर्णन करा. १०
क) व्यवहारशेषातील असमतोल दूर करणाऱ्या उपयांची चर्चा करा. १०

७. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचा 'घटक सुबत्तता सिद्धांत' स्पष्ट करा.
- ब) प्रस्ताव वक्राच्या सहाय्याने अन्योन्य मागणी नियम स्पष्ट करा.
- क) जकाती म्हणजे काय? जकातीचे परिणाम आकृतीच्या सहाय्याने दाखवा.

१०
१०
१०

८. खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) बाजारपेठ अपयश दुर करण्यासाठी शासनाच्या भूमिकेची चर्चा करा.
- ब) कराच्या लाभतत्त्व दृष्टिकोनाचे स्पष्टीकरण करा.
- क) पुरवठ्याच्या विविध लवचिकता अवस्थेतील करभाराचे वर्णन करा.

१०
१०
१०

Time: 3 Hours

Total Marks: 100

- N.B.** 1. Attempt **ANY FIVE** questions.
2. Figures to the right indicate full marks.

1. Answer **any two** of the following: **20**
- What is a financial system? Describe its components.
 - Explain the indicators of financial development.
 - Discuss the recommendations of the Narasimham Committee of 1998.
2. Comment on **any two**: **20**
- Transmission channels of monetary policy.
 - Growth of commercial banking from 1947 to 1992.
 - Growth of NBFCs.
3. Attempt **any two**: **20**
- Features of the Indian money market.
 - Recent changes in the primary capital market.
 - Foreign exchange market in India.
4. Examine **any two**: **20**
- Features of equities.
 - Debentures and bonds.
 - Types of new financial instruments.
5. Explain **any two** of the following: **20**
- Meaning and importance of Derivatives.
 - Different types of Derivatives.
 - Pricing of futures.
6. Analyze the role of **any two** of the following: **20**
- Credit rating in India.
 - Mutual funds in India.
 - SEBI.
7. Write notes on **any two** of the following: **20**
- Financial system and economic development.
 - NPAs and their management.
 - IRDA.
 - Developmental functions of RBI.

(३ तास)

एकूण गुण: १००

- सूचना: (१) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा.
(२) उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.

प्र १. कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

(२०)

- (अ) वित्तीय व्यवस्था म्हणजे काय? त्याच्या घटकांचे वर्णन करा.
(ब) वित्तीय विकासाचे निर्देशक स्पष्ट करा.
(क) नरसिमहम समिती १९९८ च्या शिफारसिंची चर्चा करा.

प्र २. टिप्पणी करा (कोणतेही दोन):

(२०)

- (अ) मौद्रिक धोरणाचे संक्रमण मार्ग.
(ब) १९४७ ते १९९२ या काळातील व्यापारी बँकांची वाढ.
(क) बांकेतर संस्थांची वाढ.

प्र ३. कोणत्याही दोन प्रश्नांची उत्तरे लिहा:

(२०)

- (अ) भारतीय नाणे बाजाराची वैशिष्ट्ये.
(ब) नजीकच्या काळातील भारतीय प्राथमिक भांडवल बाजारातील सुधारणा.
(क) भारतातील विदेशी विनिमय दर बाजार.

प्र ४. परीक्षण करा (कोणतेही दोन):

(२०)

- (अ) समभागाची वैशिष्ट्ये.
(ब) रोखे व कर्जरोखे.
(क) नवीन वित्तीय साधनांचे प्रकार.

प्र ५. स्पष्ट करा (कोणतेही दोन):

(२०)

- (अ) अनुजातपत्राचा अर्थ व महत्त्व.
(ब) अनुजातपत्राचे प्रकार.
(क) भावी करारांचे किंमत निर्धारण.

प्र ६. भूमिकेचे विश्लेषण करा (कोणतेही दोन):

(२०)

- (अ) भारतामधील पत मापन.
(ब) भारतातील म्युच्युअल फंड.
(क) सेबी.

प्र ७. टिपा लिहा (कोणतेही दोन):

(२०)

- (अ) वित्तीय व्यवस्था व आर्थिक विकास.
(ब) अनुत्पादक मालमत्ता व त्याचे व्यवस्थापन.
(क) विमा नियंत्रण व विकास अधिसत्ता.
(ड) रिझर्व्ह बँकेची विकासात्मक कार्ये.

Time : 3 Hours

Total Marks : 100

Please Check Whether you have got the right Question Paper.

N.B 1. Attempt any five questions selecting not more than three questions from any one section.

2. Answer to the two sections should be written in the same answer book.
3. Figures to the right indicate full marks.
4. Draw neat diagrams wherever necessary.

Section - I

Q.1. Answer **any two** of the following:-

20

- A. What is the Economic Development? Describe the Three Core Values of Development.
- B. State and Critically Examine the Concept of Human Development Index.
- C. Analyze the Amartya Sen's Capabilities Approach to Economic Development.

Q. 2. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Elaborate on the Rostow's Various Stages of Economic Growth.
- B. Describe the Arthur Lewis theory of Economic Development with Unlimited Supplies of Labour.
- C. Discuss the Solow's Economic Growth Model with the help of a Diagram.

Q. 3. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Write in detail Information of ' Co-ordination Failure. '
- B. Critically Evaluate the Rosenstein Rodan's Theory of Big-Push.
- C. Analyze the Leibenstein's Theory of Critical Minimum Efforts.

Q. 4. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Explain the Concept of Head Count Ratio and Poverty Gap Ratio.
- B. Analyze the Kuznets Inverted 'U' Hypothesis.
- C. Explain the Impact of Income Inequality on Economic Development.

Section- II

Q. 5. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Discuss the different Stages of Demographic Transition Theory.
- B. Explain the Causes of High Fertility in Developing Countries.
- C. Elaborate the Role of Health and Nutrition in Economic Development.

Q. 6. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Explain the various Causes of Urbanization
- B. Analyze the Policies for the Urban Informal Sector.
- C. Write in detail Information on “Microfinance Revolution.”

Q. 7. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Explain the Role of Agriculture in Economic Development.
- B. Describe the Various Sources of Rural Credit.
- C. Discuss the Major Policies for the Rural Development.

Q. 8. Answer **any two** of the following: -

20

- A. Analyze the Merits and Demerits of Inward Looking Trade Strategy.
- B. Discuss the Role of Multinational Corporations (MNC`s) in Developing Countries.
- C. What are the Methods of Financing Balance of Payments Deficit?

मराठी रुपांतर

वेळ : 3 तास

एकूण गुण : 100

सूचना :-

- 1) कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा. परंतु कोणत्याही एका विभागातून तीनपेक्षा जास्त प्रश्न सोडवू नका.
- 2) दोन्ही विभागातील उत्तरे एकाच उत्तरपत्रिकेत लिहा.
- 3) उजवीकडील अंक प्रश्नांचे गुण दर्शवितात.
- 4) आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग - I

1. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) आर्थिक विकास म्हणजे काय? विकासाच्या तीन मुख्य मूल्यांचे (Three Core Values of Development) वर्णन करा.
 - ब) मानवी विकास निर्देशांक संकल्पना स्पष्ट करून तिचे टीकात्मक परीक्षण करा.
 - क) अमर्त्य सेन यांच्या आर्थिक विकासासंबंधी क्षमता दृष्टीकोनाचे विश्लेषण करा.
2. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) रोस्टो यांच्या आर्थिक वृद्धी अवस्था सविस्तर स्पष्ट करा.
 - ब) आर्थर लेविस यांच्या अमर्याद श्रमपुरवठ्याद्वारे आर्थिक विकास या सिद्धांताचे वर्णन करा.
 - क) सोलो यांच्या आर्थिक वृद्धी प्रतिमानाची आकृतीच्या सहाय्याने चर्चा करा.
3. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) 'सुसूत्रीकरणाचा अभाव' यावर सविस्तर माहिती लिहा.
 - ब) रोझेन्स्टाइन रोडान यांच्या जोराचा धक्का सिद्धान्ताचे टीकात्मक मूल्यमापन करा.
 - क) लायबेन्स्टाइन यांच्या किमान आवश्यक प्रयत्न सिद्धांताचे विश्लेषण करा.
4. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
 - अ) शिरगणती गुणोत्तर आणि दारिद्र्य तफावत गुणोत्तर ह्या संकल्पना स्पष्ट करा.
 - ब) कुझनेट यांच्या उलटा 'यु' सिद्धांताचे विश्लेषण करा.
 - क) आर्थिक विकासावरील उत्पन्न विषमतेचे परिणाम स्पष्ट करा.

विभाग - II

5. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) लोकसंख्या संक्रमण सिद्धांताच्या विविध अवस्थांची चर्चा करा.
- ब) विकसनशील देशांत उच्च जननदर असण्याची कारणे स्पष्ट करा.
- क) आर्थिक विकासातील आरोग्य व भरणपोषणाची भूमिका सविस्तर स्पष्ट करा.
6. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) नागरीकरणाची विविध कारणे स्पष्ट करा.
- ब) शहरी अनौपचारिक क्षेत्रासाठीच्या धोरणांचे विश्लेषण करा.
- क) "सुक्ष्म वित्त क्रांती" यावर सविस्तर माहिती लिहा.
7. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) आर्थिक विकासातील कृषी क्षेत्राची भूमिका स्पष्ट करा.
- ब) ग्रामीण पतपुरवठ्याच्या विविध स्रोतांचे वर्णन करा.
- क) ग्रामीण विकासासंबंधीच्या प्रमुख धोरणांची चर्चा करा.
8. खालील पैकी कोणत्याही दोहोंची उत्तरे लिहा. 20
- अ) अंतर्लक्षी व्यापार व्यूहरचनेच्या (Inward Looking Trade Strategy) गुण आणि दोषांचे विश्लेषण करा.
- ब) बहुराष्ट्रीय कंपन्यांची (MNC's) विकसनशील देशातील भूमिका यावर चर्चा करा.
- क) व्यवहार शेषातील तूट (BOP Deficit) कमी करण्याच्या वित्तीय पद्धती कोणत्या आहेत?

[Time: Three Hours]

[Marks:100]

Please check whether you have got the right question paper.

- N.B:
1. Attempt any five questions, selecting not more than three from one section.
 2. Figures to the right indicate full marks.
 3. Draw neat diagrams wherever necessary.

Section - I

- Q.1** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain Cournot's Model of Oligopoly Market. **10**
 - b) Discuss in brief, the different types of price leadership under oligopoly. **10**
 - c) Explain 'Prisoner's dilemma in Game Theory. **10**
- Q.2** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain factor price determination when there prevails imperfect competition in the product market and factor market. **10**
 - b) Explain the Lovable funds theory of rate interest. **10**
 - c) Explain the risk bearing and uncertainty Theory of Profit. **10**
- Q.3** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain General Equilibrium Analysis in production. **10**
 - b) What is Pareto optimality? Explain the marginal conditions of pareto efficiency. **10**
 - c) Discuss how the Pareto-Optimality conditions are fulfilled under perfect competition **10**
- Q.4** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain the concept of search cost. Discuss the problems of information failure. **10**
 - b) What is market signalling? How can it be used to solve the problem of adverse selection? **10**
 - c) What is efficiency wage? Explain the efficiency wage theory. **10**

Section – II

- Q.5** Attempt any **Two** of the following.
- a) Derive IS curve and explain its features. **10**
 - b) Show the relationship between slope of LM curve and effectiveness of fiscal policy. **10**
 - c) Explain the determination of equilibrium level of output and price by using the aggregate supply and aggregate demand curves. **10**
- Q.6** Attempt any **Two** of the following.
- a) What is meant by real exchange rate? Give arguments in favour of flexible exchange rates. **10**
 - b) Describe the Mundell-Fleming model with flexible exchange rates. **10**
 - c) Explain the concept of currency crisis. **10**
- Q.7** Attempt any **Two** of the following.
- a) Explain the modern theory of international trade. **10**
 - b) Define tariffs. Describe the various effects of tariffs. **10**
 - c) Explain the arguments in favour of protective trade policy. **10**
- Q.8** Attempt any **Two** of the following.
- a) Discuss the ability-to-pay principle of taxation. **10**
 - b) Discuss the role of the state in correcting market failures. **10**
 - c) Describe the impact of different elasticities of supply on incidence of taxation. **10**

(मराठी रुपांतर)

[वेळ: ३ तास]

[गुण: १००]

- सूचना:**
१. कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा, परंतु एका विभागातील जास्तीत जास्त तीन प्रश्न सोडवा.
 २. उजवीकडील अंक पूर्ण गुण दर्शवितात.
 ३. आवश्यक तेथे सुबक आकृत्या काढा.

विभाग-१**प्र.१** खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) अल्पाधिकार बाजारातील कॉर्नॉट (Cournot) चे प्रतिमान स्पष्ट करा. १०
- ब) अल्पधिकारातील वेगवेगळ्या किंमत नेतृत्व प्रकारची थोडक्यात चर्चा करा. १०
- क) खेळ सिद्धांतातील कैद्यांचा पेचप्रसंगाचे स्पष्टीकरण करा. १०

प्र.२ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) वस्तू बाजार व उत्पादन घटक बाजारामध्ये पूर्ण स्पर्धा अस्तित्वात असताना घटकाची किंमत निश्चितचे स्पष्टीकरण करा. १०
- ब) व्याजाच्या कर्जाऊ निधी सिद्धांताचे स्पष्टीकरण करा. १०
- क) नफ्याचा धोका व अनिश्चितता सिद्धांत स्पष्ट करा. १०

प्र.३ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) उत्पादनातील सार्वत्रिक समतोलाचे स्पष्टीकरण करा. १०
- ब) पॅरेटो पर्याप्ता म्हणजे काय? कार्यक्षम विनिमयाची सीमांत अट स्पष्ट करा. १०
- क) पूर्ण स्पर्धेमध्ये पॅरेटो पर्याप्ता अटीची पूर्तता कशी होते याची चर्चा करा. १०

प्र.४ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) शोध खर्च संकल्पना स्पष्ट करा. माहिती अपयश समस्यांची चर्चा करा. १०
- ब) बाजार संकेत म्हणजे काय? त्याचा वापर प्रतिकूल निवड समस्या सोडविण्यासाठी कसा होतो? १०
- क) कार्यक्षमता वेतन म्हणजे काय? कार्यक्षमता वेतन सिद्धांत स्पष्ट करा. १०

विभाग-२**प्र.५** खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) IS वक्र काढा व त्याची वैशिष्ट्ये स्पष्ट करा. १०
- ब) LM वक्राचा उतार आणि चलनविषयक धोरणाची परिणामकारकता यामधील संबंध स्पष्ट करा. १०
- क) समग्र मागणी व समग्र पुरवठा वक्राच्या सहाय्याने उत्पादन व किंमत पातळी निश्चितीचे स्पष्टीकरण करा.. १०

प्र.६ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) वास्तव विनिमायाता म्हणजे काय? बदलत्या विनिमयदाराचे समर्थनार्थ बाजू सांगा. १०
- ब) मुंडेल-फ्लेमिंग प्रतीमानाचे बदलत्या विनिमय दाराच्या सहाय्याने वर्णन करा. १०
- क) चलनपेच प्रसंग संकल्पना स्पष्ट करा. १०

प्र.७ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचा आधुनिक सिद्धांत स्पष्ट करा. १०
- ब) जकात म्हणजे काय? जकातीच्या विविध परिणामांचे वर्णन करा. १०
- क) संरक्षित व्यापार धोरणाच्या बाजूच्या मुद्द्यांचे स्पष्टीकरण करा. १०

प्र.८ खालीलपैकी कोणतेही दोन प्रश्न सोडवा.

- अ) करारोपनाचे करदेय क्षमता तत्व स्पष्ट करा. १०
- ब) बाजारपेठ अपयश दूर करण्यासाठी शासनाच्या भूमिकेची चर्चा करा. १०
- क) पुरवठ्याच्या विविध लवचिकता अवस्थेतील कारभाराचे वर्णन करा. १०
